

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Eva Kovářiková

Architektura Velké míčovny na Pražském hradě

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Zlatohlávek, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze 28. 6. 2014

Eva Kovářiková

Bibliografická citace

Architektura Velké míčovny na Pražském hradě: bakalářská práce / Eva Kovářiková;
vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Zlatohlávek, Ph.D. — Praha 2014. — 59 s.

Anotace

Cílem bakalářské práce je popsat stavební a historický vývoj Velké míčovny na Pražském hradě postavené Bonifácem Wolmutem v letech 1567-1569 pro císaře Maxmiliána II., přiblížit historické okolnosti za kterých vznikla a možné vlivy při jejím vzniku.

Klíčová slova

Velká míčovna, Praha, Pražský hrad, renesance, architekt Bonifác Wolmut, sgrafito

Abstract

The aim of the bachelor thesis is a description of building and historical development of the Large Ball Game Hall at the Prague Castle. It was built by Bonifác Wolmut for the emperor Maxmilian II. in the years 1567-1569. The thesis is focused on the historical circumstances around the origins and genesis of Large Ball Game Hall.

Keywords

Large Ball Game Hall, Prague, Prague Castle, Renaissance, Architect Bonifác Wolmut, sgraffito

Počet znaků (včetně mezer): 78 273

Poděkování

Především velice děkuji za cenné rady, podněty, připomínky a odbornou pomoc vedoucímu své bakalářské práce doc. PhDr. Martinu Zlatohlávkovi, Ph.D.

Dále děkuji za rady PhDr. Ivanu Muchkovi.

Ráda bych na tomto místě poděkovala rodině a přátelům za jejich podporu při psaní bakalářské práce a během celého studia.

Obsah

1.	Úvod.....	6
2.	Přehled literatury.....	8
2.1.	Kapitoly v monografiích a kolektivních pracích	8
2.2.	Články v časopisech.....	10
3.	Pražský hrad	13
3.1.	Počátky, rozkvět a první renesanční stavby	13
3.2.	Habsburkové	14
3.2.1.	Ferdinand I.....	14
3.2.2.	Ferdinand Tyrolský.....	15
3.2.3.	Maxmilián II.	16
3.3.	Bonifác Wolmut	17
3.4.	Královská zahrada a míčovny.....	20
4.	Stavebně historický vývoj Velké míčovny	22
4.1.	Počátek stavby	22
4.2.	Velká míčovna v 18. a 19. století	24
4.3.	Situace Velké míčovny od roku 1917 do roku 1945.....	25
4.4.	Obnova Velké míčovny po 2. světové válce	26
5.	Formální popis Velké míčovny	29
5.1.	Exteriér.....	29
5.1.1.	Sgrafitová výzdoba severního průčelí	30
5.2.	Interiér.....	33
6.	Možné vlivy a inspirace	35
6.1.	Příchod italských umělců do Prahy	35
6.2.	Teoretické traktáty a italská architektura	36
6.3.	Cesty do Itálie	39
7.	Závěr	40
8.	Obrazová příloha.....	42
9.	Seznam vyobrazení	54
10.	Seznam literatury	56

1. Úvod

Praha je srdcem Evropy a centrem tohoto srdce je Pražský hrad. Za Jelením příkopem nad potokem Brusnicí byla roku 1534 založena Královská zahrada. Zanedlouho uplyne 450 let, kdy na jižním svahu zahrady začala v renesančním slohu vyrůstat stavba Velké míčovny, která přitahuje pozornost hostů Prahy dodnes. V její podobě se snoubí a souzní vlivy jihoevropské se severoevropskými. Tématem bakalářské práce je architektura Velké míčovna na Pražském hradě.

Renesance byla obdobím znovuzrození a znovuobjevování. Jejím domovem byla Itálie, odkud se šířila do různých směrů. Do Čech se dostala přes Alpy, uherský Budín a Moravu. Renesanční člověk, humanista, toužil po vzdělání a vědění. Hlavním inspiračním zdrojem se stala antika. Architekti a stavitelé pouštěli do svých staveb slunce, vzduch, zasazovali je do přírody nebo obklopovali pěstěnými zahradami. Umělci se začali dívat na svět kolem sebe novým pohledem. V té době mělo každé město svou uměleckou školu s vlastním stylem a přístupem. Všechny vyznávaly úctu k individualitě, k osobním emocím a kráse.

Již v dobách antiky se pěstoval kult krásy a zdravého těla. Renesanční člověk neběhal polonahý, namazaný olejem ani nezápasil. Sport se stával kultivovanější. Ke kratochvílím nejen aristokracie patřily i míčové hry, pro které byly stavěny míčovny, z nichž některé slouží svému účelu dodnes.

Velká míčovna na Pražském hradě [1] nebyla první ani poslední stavbou tohoto typu. Měla dvě předchůdkyně a jedna míčovna byla postavena později. Štěstěna je vrtkavá a nebyla vždy této stavbě nakloněna pozitivně. Již při svém vzniku, jak se ukázalo později, nebylo vhodně vybráno místo ke stavbě. V samotném počátku často docházely finanční prostředky na stavbu. Se změnou doby, vlivem válek, byla Velká míčovna přeměněna na stáje pro koně, ubytovnu pro vojsko, na sklad materiálu. Byla ničena bombardováním a při ústupu Němců z Pražského hradu v roce 1945 dokonce vyhořela a zbyly z ní pouze obvodové zdi. Vždy se však našli lidé, kteří měli zájem tento renesanční skvost zachovat, opravit a zrestaurovat.

Velká míčovna byla postavena Bonifácem Wolmutem pro císaře Maxmiliána II. Architekt Bonifác Wolmut pracoval v císařských službách už za Maxmiliánova otce Ferdinanda I. Podílel se také na stavbách mladšího Maxmiliánova bratra

Ferdinanda Tyrolského. Ferdinand Tyrolský vlastnil rukopisy Sebastiana Serlia¹ dříve, než je vydal Jacopo Strada tiskem v roce 1575.² V roce 1548 bylo do němčiny přeloženo Vitruviovo dílo, Deset knih o architektuře.³

Císař Maxmilián II. byl jako zadavatel stavby také velmi důležitou osobou. Po svém sňatku s Marií Španělskou a po několika letech pobytu ve Španělsku se vracel zpátky do Vídně přes Mantovu, Miláno a Innsbruck. Všude tam se setkával s mistrovskými díly té doby a mohl tak architekta ovlivňovat.

Velká míčovna bývá nazývána podivuhodnou budovou a sgrafitová výzdoba jedinečnou památkou. Právě pro unikátnost tohoto díla se vždy našli lidé, kteří měli zájem tento renesanční skvost zachovat, opravit a zrestaurovat.

Cílem bakalářské práce je zrekonstruovat stavební vývoj Velké míčovny, přiblížit historické okolnosti, za kterých vznikla a možné inspirační zdroje, které měly vliv na její architekturu.

Samostatná kapitola bude věnována sgrafitové výzdobě severního průčelí. Její ikonografický program a porovnání s grafickými listy považuji za nosné téma, které by zasluhovalo detailnější zpracování, než umožňuje bakalářská práce. Proto bych se mu ráda věnovala v budoucnosti.

¹ MUCHKA 2001, 66

² KRČÁLOVÁ 1989, 14

³ MARTINDALE 1972, 199, „Vitruvius, lat. Marcus Vitruvius Pollio, římský architekt 1. stol. př. n. l.“, vydal Deset knih o architektuře, ze kterých později čerpali architekti italské renesance.

2. Přehled literatury

2.1. Kapitoly v monografiích a kolektivních pracích

V současné době neexistuje monografie věnovaná Velké míčovně na Pražském hradě. Zmínky o ní najdeme v každé knize, která se zabývá památkami Prahy, Pražským hradem nebo Královskou zahradou. Vzhledem k tomu, že Královská zahrada byla v minulých dobách majetkem panovníka a veřejnosti byla přístupná jen velmi výjimečně⁴, bylo jistě obtížné psát o památkách, které se v ní nacházely.

Jan Morávek v „*Pražském hradu*“ z roku 1929 píše o tajné dřevěné chodbě po pravé straně Prašného mostu, která vedla k malé míčovně a divadlu ze 17. století. Obě budovy byly zničeny při pruském obléhání v roce 1757. Velkou míčovnu popisuje jako zahradní sálu terrenu otevřenou severní částí do zahrady o rozměrech 68 x 13 metrů. Podle Morávka byla dokončena Bonifácem Wolmutem v roce 1568. Informuje nás o tom, že v roce 1723 byla Velká míčovna proměněna ve stáj pro koně. Později byla poničena i s Královskou zahradou pruskou armádou. V době panování Josefa II. byly zazděny arkády a míčovna se proměnila ve vojenské skladiště.⁵

Velká míčovna na Pražském hradě je jedním z velkých témat, kterému se věnuje Olga Frejková ve své knize „*Palladianismus v české renesanci*“ z roku 1941. K danému tématu vyhledala dosavadní literaturu až do konce 18. století⁶, dále prameny k činnosti Bonifáce Wolmuta ve Vídni, Praze a na venkově.⁷ Věnovala se stavebně-historickému vývoji a formálnímu popisu, porovnávala Wolmutovy stavby pro Pražský hrad s možnými inspiracemi italskými. Též řešila otázku, kdo je autorem plánů a kdo stavitelem.

V roce 1946 napsal Jan Morávek „*Průvodce Pražským hradem*“. Zde změnil pouze data stavby Velké Míčovny a to na léta 1567–1569.⁸

⁴ CHOTĚBOR/LUKEŠ/ONDŘEJ/VÁVROVÁ 1993, 67. KOULA 1887, 5

⁵ MORÁVEK 1929, 62–64

⁶ FREJKOVÁ 1941, 45–47

⁷ FREJKOVÁ 1941, 71–111

⁸ MORÁVEK 1946, 34

Publikace „*Hradčany, Pražský hrad*“ od Jiřího Vančury z roku 1976 obsahuje kapitolu „*Míčovna*“. Zde autor uvádí, že Bonifác Wolmut zahájil stavbu v roce 1565 a dokončil ji o dva roky později. Zmiňuje mohutné palladiánské sloupy v severním průčelí. Dovídáme se o její degradaci na vojenské skladiště v dobách Josefa II., o chátrání sgrafitové výzdoby a o její obnově po roce 1918.⁹

Jiřina Hořejší, Jarmila Krčálová, Jaromír Neumann, Emanuel Poche a Jarmila Vacková spolupracovali na knize „*Renaissance Art in Bohemia*“, která vyšla v několika zemích, v Praze roku 1979. V kapitole Prager Hof Ferdinands I. und Maximilians II. se zabývají dobou, výchovou a vlivem panovníků, otce a syna, na umění na Pražském hradě. Píší o pracích Bonifáce Wolmuta pro Pražský hrad, o jeho inspiracích ze třetí knihy Sebastiana Serlia, kde je zachyceno Marcellovo divadlo v Římě. [2] Právě tato reprodukce dle autorů inspirovala Bonifáce Wolmuta při stavbě varhanní kručty v katedrále svatého Víta [3], stejně jako Jacopa Sansovina při stavbě lodžie vily Garzoni v Pontecasale [4] nebo Andrea Palladia při stavbě arkád konventu Santa Maria della Carita v Benátkách. K tématu Velké míčovny píší, že byla postavena Bonifácem Wolmutem v letech 1567–1569 a jak je vidět na její severní fasádě, pravzorem byl triumfální oblouk císařského Říma. Zabývají se také tématem sgrafitové výzdoby na Velké míčovně a grafickými listy, které mohly sloužit jako předlohy k výzdobě této „*pozoruhodné*“ budovy. Zmiňují, že v roce 1567 byla také dokončena malá míčovna, která stávala v přední části zahrady.¹⁰

Knihy Pavla Preisse „*Italští umělci v Čechách*“ vyšla v roce 1986. Pavel Preiss se zabývá dobou renesanční, manýristickou a barokní. V krátkosti zmiňuje dobu architekta Benedikta Rieda a příchod renesance do českých zemí. Po nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526 začalo do Čech přicházet stále více italských architektů a s nimi i podnětů italské renesance. I on se ve své knize zmiňuje o Bonifáci Wolmutovi, o jeho pracích pro habsburský dvůr nejen v Praze, ale i ve Vídni. Zmiňuje také architekturu Velké míčovny. Podle něj byla dostavována v roce 1567. V části svojí práce se věnuje i sgrafitové výzdobě této stavby.

⁹ VANČURA 1976, 188

¹⁰ HOŘEJŠÍ/KRČÁLOVÁ/NEUMANN/POCHE/VACKOVÁ 1979, 50–68

Milada Vilímková a Dobroslav Líbal se v kapitole Umění renesance a manýrismu knihy *„Praha na úsvitu nových dějin. Architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo“* zabývají architekturou. V jejich příspěvku z roku 1988, kdy kniha vyšla, je provázaná doba historická, nástup Habsburků na český trůn, jejich umělecké záměry v Praze a architekti, kteří pro ně pracovali. Píší o dostavbě malé míčovny v roce 1567 a ke stejnému roku vztahují i zahájení prací na Velké míčovně, *„která byla do konce roku v hrubé stavbě rovněž hotová. Brzy poté však upadl Wolmuth v dočasnou nemilost, jejíž příčiny zatím neznáme“*.¹¹

V knize *„Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany“* z roku 2000 je kapitola Renesanční proměny Pražského Hradu a Hradčan od Pavla Vlčka, kde kritizuje díla Bonifáce Wolmutha. Vlček píše, že snad vlivem Vlachů ve Vídni a v Praze se Wolmuthova *„tvorba nakonec i kultivovala“*.¹²

U příležitosti projektu Deset století architektury vyšly knihy věnované jednotlivým obdobím v roce 2001. Velké míčovně se v *„Architektuře renesanční“* věnuje Ivan Prokop Muchka. Popisuje vznik, vývoj stavby a výzdobu severního průčelí.

Sylva Dobalová svoji korigovanou disertační práci vydala knižně pod názvem *„Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj“* v roce 2009. Ve své práci píše o několika míčovnách. Věnuje se nejstarší míčovně z roku 1548, dále malé *„přední“* míčovně, která byla dokončena těsně před zahájením stavby Velké míčovny, a poslední míčovně, která byla postavena po roce 1620. Popisuje také hry, které se v míčovnách hrávaly. Srovnává prvotní podobu a velikost Velké míčovny s dalšími, například s míčovnou v Hofburgu, Ambrasu nebo na Hvězdě. Co se týče stavebních aktivit Velké míčovny, odkazuje na práci Olgy Frejkové.¹³

2.2. Články v časopisech

Profesor Jan Koula ve svém článku *„Míčovna“* otištěném ve Zprávách spolku architektů a inženýrů v království českém v roce 1887 popisuje současný stav míčovny, její polohu v Královské zahradě a účel, ke kterému byla postavena. Jejím stavitelem jmenuje Bonifáce Wolmutha, počátek stavby klade do roku 1563

¹¹ VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988, 66

¹² VLČEK 2000, 33

¹³ DOBALOVÁ 2009, 94

a ukončení do roku 1563. Dle dochovaných archiválií konstatuje: „*Nelze však zjistit, jestli též návrh a architektonické řešení od něho pocházejí.*“¹⁴ Dále se věnuje formálnímu popisu míčovny.

Oskar Pollak ve „*Studien zur Geschichte. der Architektur Prags 1520–1600*“ z roku 1910 připsal autorství Velké míčovny Bonifáci Wolmutovi. Podle Pollaka byla míčovna koncipována jako otevřená loggie směrem do zahrady. Naše klimatické podmínky měly za následek uzavření dvou bočních arkád. Přirovnává stavbu k současným dílům Palladiovým a uvažuje, zda nemohl Bonifác Wolmut podniknout studijní cestu do Itálie v době, kdy nebyl v císařských službách, tedy v létě 1565 do jarních měsíců 1567.¹⁵

Pavel Janák ve svém článku „*Úprava míčovny na Pražském hradě*“ vydaném v roce 1952 popisuje vývoj Velké míčovny od jejího vzniku. „*Stavebníkem byl Matyáš, zvláštní osobnost na trůně.*“¹⁶ Podle Janáka bylo započato se stavbou již v roce 1565 a byla dokončená i se sgrafitovou výzdobou v roce 1568. Líčí stav Velké míčovny v době Josefa II., zájem o její záchranu koncem 19. století a první restaurování sgrafitové výzdoby severního průčelí Jindřichem Čapkem v letech 1917–1918. Hlavní část jeho práce je věnovaná opravám a rekonstrukci po 2. světové válce.

Jiří Svoboda a Viktor Procházka se v článku „*Míčovna*“ věnují stavebnímu vývoji Velké míčovny od jejího vzniku přes úpravy a proměny v jízdnaru, stáje pro koně, sklady vojska až po zničení během druhé světové války. Dále se věnují i opravám a obnově stavby, sgrafitové výzdoby a interiéru Velké míčovny.¹⁷

Ivo Kořán se v článku „*Knihovna architekta Bonifáce Wolmuta*“, který vyšel v časopise *Umění* v roce 1960, zabývá soupisem listinné a knižní pozůstalosti po Bonifáci Wolmutovi. Protože Bonifác Wolmut zemřel bez potomků, byla sepsána jeho pozůstalost. Je udivující, jak píše Kořán, že osobní vlastnictví Bonifáce Wolmuta bylo téměř chudé, ale v domě se nacházely malé truhlice plné knih psaných německy, dále knihy o astronomii, matematice, filozofii, řada kreseb a plánů. Celou pozůstalost získal probošt svatovítské kapituly Jiří Pontán z Braitenberka. Bohužel do současnosti se dochoval pouze fragment původní

¹⁴ KOULA 1887, 8

¹⁵ POLLAK 1910, 124–125. FREJKOVÁ 1941, 46

¹⁶ JANÁK 1952, 212

¹⁷ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 18–44

Wolmutovy knihovny, který je dnes uložen v Kapitulní knihovně a v Archivu Pražského hradu.¹⁸

¹⁸ KOŘÁN 1960, 523

3. Pražský hrad

3.1. Počátky, rozkvět a první renesanční stavby

Pražský hrad je místo opředené legendami. Dle jedné z nich byl založen Libuší, dcerou Krokovou. Od Libušina manžela Přemysla Oráče odvozovali svůj původ Přemyslovci. Toto místo vzkvétalo, rostlo, rozšiřovalo se, ale i upadalo, podléhalo požárům a válečným konfliktům.

Přemyslovská knížata založila na konci 9. století na skalnatém hřbetu hradiště. Na jihovýchodě chránila místo řeka Vltava, na severu rokle, kterou protékal potok Brusnice. Na hradišti byly stavby světské, sídlo knížat i malé roubené chalupy. První kamenný kostelík zasvěcený Panně Marii postavil kníže Bořivoj I. Vratislav I., syn Bořivoje I., vybudoval kostel svatého Jiří kolem roku 920. Třetí generace, svatý Václav, patron Čechů, asi o pět let později začal stavět rotundu svatého Víta. Po zavraždění Václava se za několik let stala místem jeho posledního odpočinku. Během staletí přičiněním dalších knížat, králů a císařů vyrostla dnešní katedrála. Hrob svatého Václava byl ctěn a nikdy se s ním nehýbalo. Přemyslovská knížata se také v roce 973 zasloužila o zřízení pražského biskupství.

Přemyslovce po nejistých časech vystřídali Lucemburkové. V roce 1310 přijel Jan Lucemburský s Eliškou Přemyslovnou do Prahy. Hrad byl v té době neobyvatelný. Až pozdější český král a císař Karel IV. Lucemburský, po matce Přemyslovec, ale vychovaný ve Francii, začal s opravami a rozšiřováním Pražského hradu. Pozvedl Prahu na evropskou metropoli. Přivedl do města na Vltavě stavitele z Francie, Matyáše z Arrasu. Z přemyslovské baziliky začala vyrůstat od roku 1344 gotická katedrála. Matyáše z Arrasu vystřídal Petr Parléř. Gotický sloh u nás zdomácněl a rozvíjel se vlastní cestou. Karel IV. se zasloužil o to, že pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství. Po francouzské Paříži byla Praha největším městem Evropy. Založil v Praze první univerzitu ve střední Evropě. Vybudoval Nové Město a obehnal je hradbami. Obě města spojil kamenným mostem. Za Karlova syna Václava IV. se pokračovalo ve výstavbě paláce.

Husitské války přinesly zmar, loupení a stagnaci nejen v umění. Na dlouhou dobu Pražský hrad osiřel. Po válkách se na českém trůnu vystřídal několik panovníků, ale žádný na Hradě trvale nežil.

Až Vladislav Jagellonský na konci 15. století znovu Hrad pozvedl. Opět se stal místem, kde sídlil král, sněm a nejvyšší úřady země. Hradní přestavby se ujal dvorní architekt Benedikt Ried. Byly opraveny hradby a postaveny nové věže. Jeho největším dílem byl Vladislavský sál. Stavěl jej ve stylu pozdní gotiky, do které pronikaly první vlivy renesančního umění, jedny z prvních severně od Alp. Renesanční jsou pravoúhlá okna ve Vladislavském sále. Kolmo na něj bylo postaveno po roce 1502 renesanční Ludvíkovo křídlo, nazvané podle Vladislavova syna Ludvíka. V křídle bylo poprvé použito „*dvouramenné přímé italské schodiště*“¹⁹. Renesanční je také jižní portál na bazilice svatého Jiří, který byl vytvořen po roce 1515. Jedná se o poslední práci Benedikta Rieda pro Pražský hrad. Když mladý Vladislavův syn Ludvík Jagellonský zemřel v bitvě s Turky u Moháče v roce 1526, začali se psát nové dějiny Prahy, Pražského hradu a celých Čech. K moci se dostali rakouští Habsburkové, kteří vládli zemím Koruny české téměř čtyři století.²⁰

3.2. Habsburkové

3.2.1. Ferdinand I.

Ferdinand I. Habsburský se narodil 10. března 1503 v Alcalá de Henares u Madridu.

Vyrostl ve slunné Kastilii. Dvůr, kde byl vychováván, byl prosycen renesančním duchem. Na Ferdinandově výchově se podílel též Erasmus Rotterdamský. Časté cesty mladého Habsburka po Evropě, jeho vzdělání a touha po vědění způsobily jeho široký zájem o různé obory. Miloval umění a sbíral umělecké předměty. Oženil se s Annou Jagellonskou, dcerou Vladislava Jagellonského. Na základě tohoto sňatku byl po smrti Ludvíka Jagellonského

¹⁹ KRČÁLOVÁ 1989, 6

²⁰ MORÁVEK 1946, 6–7; CHOTĚBOR 2005, 7–14

jedním z několika uchazečů o český trůn. Roku 1526 byl v katedrále svatého Víta zvolen českým králem. Renesanci, která v Praze pomalu ale jistě klíčila, pomohl zakořenit a rozvinout. Jeden ze slibů, že bude žít v Praze, příliš nedodržel, ale živě se zajímal o dění v akcích, které započal. S nástupem Ferdinanda začíná dosahovat většího rozmachu italská renesance v Praze. Zemřel 25. července ve Vídni. Byl pohřben v chrámu sv. Víta v Praze.²¹

3.2.2. Ferdinand Tyrolský

Ferdinand II. Tyrolský, mladší syn císaře Ferdinanda I. a Anny Jagellonské a mladší bratr Maxmiliána II., se narodil 14. června 1529 v Linci. Roku 1547 byl jmenován císařským místodržícím v Čechách.²² Bylo mu 19 let. Se svým otcem vedl bohatou korespondenci a zpravoval ho o dění v Praze.²³

Na jeho přání vznikl letohrádek Hvězda v Praze. Letohrádek byl postaven v oboře Hvězda. Pozemek zakoupil roku 1534 od Břevnovského kláštera Ferdinand I. a založil zde oboru. Obora byla v letech 1541–1563 uzavřena, okolo byly postaveny zdi a brána. Návrh letohrádku vypracoval arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský a stavbu prováděli v letech 1556 Giovanni Mario Aostalli a Giovanni Lucheze. Vedl je Hans Tirol, od roku 1556 Bonifác Wolmut. V letech 1556 byla postavena míčovna ve stylu zahradní lodžie pod letohrádkem. Kuča uvádí, že architektem Míčovny byl Bonifác Wolmut a stavbu prováděl Giovanni Lucchese a Jan Jonas z Malé Strany.²⁴

Ferdinand II. Tyrolský miloval velké slavnosti, lov i přepychové stolování. Stavěl, budoval okrasné zahrady a obory. Přestavěl na renesanční zámek hrad Ambras u Innsbrucku [5] a v roce 1564 ho daroval své ženě Filipíně. Byl vášnivým sběratelem. Habsburské rodinné sbírky obohatil o „*portréty slavných vojevůdců, rukopisy a knihy a o mimořádné a exotické objekty, at' už šlo o přírodniny nebo o výrobky nejvyšší umělecké dovednosti, které zařazoval do své umělecké sbírky a do sbírek divů.*“ Zemřel 24. 1. 1595 v Innsbrucku a je pohřben ve dvorním kostele v Innsbrucku.²⁵

²¹ KRČÁLOVÁ 1989, 6–7; CHOTĚBOR/LUKEŠ/ONDŘEJ/VÁVROVÁ 1993, 22–25

²² HAMANNOVÁ 1996, 94

²³ CHOTĚBOR/LUKEŠ/ONDŘEJ/VÁVROVÁ 1993, 26

²⁴ KUČA 2002, 523

²⁵ HAMANNOVÁ 1996, 96

3.2.3. Maxmilián II.

Maximilián se narodil 31. července 1527 ve Vídni. Byl synem císaře Ferdinanda I. a Anny České a Uherské, kteří byli korunováni českým králem a královnou v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Jeho bratr byl uměnímilovný Ferdinand II. Tyrolský. Maxmilián a Ferdinand měli sedm sester – Alžbětu, Annu, Marii, Kateřinu, Eleonoru, Barboru a Johanu. Sourozenci vyrůstali v Innsbrucku společně do roku 1543.²⁶

Maxmilián byl v dětství považován za příjemného chlapce. Dostalo se mu dokonalého vzdělání. Byl „*přívětivý, vzdělaný, obratný v řeči a se smyslem pro umění.*“²⁷ Mluvil dokonce sedmi jazyky, rozšiřoval umělecké sbírky, ale zajímala ho i příroda. Stejně jako jeho syn Rudolf II. „*choval exotická zvířata a ptáky, pěstoval cizokrajné rostliny*“.²⁸

Přísně katolickému otci Ferdinandu I. dělaly starosti Maxmiliánovy sklony k luteránství. Jeho navrácení ke katolické víře měl upevnit sňatek se sestřenicí Marií Španělskou. Jejich sňatek se uskutečnil v roce 1548 ve Valladolidu ve Španělsku, kam si Maxmilián pro nevěstu přijel a kde s ní několik let zůstal.

Pro Maxmiliána a jeho manželku se z Čech do Janova vypravilo 53 šlechticů a rytířů. Výprava byla zahájena 24. 6. 1551 v rakouském Linci. Projížděli přes Salzburg a Innsbruck. Přes Brennerský průsmyk, Brixen a Bolzano se dostali do Tridentu. Jejich zastávkou byla také Mantova, Cremona, Milán a místem setkání šlechticů s Maxmiliánem se stal Janov. Král Maxmilián II. a jeho manželka Marie připluli do Janova 13. 11. 1551. Na zpáteční cestě se dne 28. 11. výprava zastavila v Miláně. Pak se stejnou cestou vracela přes Mantovu, Trident, Bolzano a Innsbruck do Vídně. Dne 20. ledna 1552 se v Innsbrucku výprava rozdělila. Někteří pokračovali poštovními kočáry a někteří se společně s Maxmiliánem dostali do Vídně po Innu a Dunaji.²⁹ Z Janova se někteří vraceli stejnou cestou a někteří z Innsbrucku pluli na lodích.³⁰

²⁶ BŮŽEK 2006, 72sq.

²⁷ HAMANNOVÁ 1996, 334

²⁸ KRČÁLOVÁ 1989, 14

²⁹ PÁNEK 2003, 99sq.

³⁰ PÁNEK 2003, 100sq.

Maxmilián II. a Marie Španělská se stali rodiči šestnácti dětí. Marii si přivezl do Německa až v roce 1553. Její přísná katolická výchova a španělské mravy zapříčinily napětí na královském dvoře.³¹

Roku 1555, ještě za života svého otce Ferdinanda I., přispěl Maxmilián ke konfesnímu příměří, ale již roku 1560 byl nucen se oficiálně obrátit ke katolické církvi. V roce 1562 byl zvolen králem a své naděje do něj vkládala katolická i nekatolická strana. Oba tábory předpokládaly, že bude hájit jejich zájmy.³² Otázkou ale zůstává jeho osobní přesvědčení, protože když umíral, „*na smrtelné posteli odmítl svátosti umírajících*“.³³ I přes nejednoznačnost svého postoje se mu podařilo uchovat relativní náboženský klid uvnitř říše.

Co se týče zahraniční politiky, Maxmilián II. vedl války s Turky od roku 1566 a znovu od roku 1574. Roku 1572 se neúspěšně ucházel o polskou korunu. Vzhledem k narůstající vážnosti onemocnění srdce prosadil v roce 1575 na trůn svého syna Rudolfa II.

V době vlády Maxmiliána II. dokončil v Praze Bonifác Wolmut klenbu Sněmovny, tribunu řečníků a písařů ve Sněmovně [6] a jeho velkým počinem byla stavba Velké míčovny na Pražském hradě z let 1567–1569.³⁴ Dochovala se řada dopisů, které si vyměnil ředitel královské huti Bonifác Wolmut s císařem Maxmiliánem II. a s Českou komorou. V nich stavitel informuje císaře i komoru o probíhající stavbě a o častém nedostatečném finančním zajištění.³⁵

Maxmilián II. zemřel 12. října 1576 v Řezně. Jeho tělo bylo uloženo do chrámu sv. Víta v Praze.

3.3. Bonifác Wolmut

O místě narození Bonifáce Wolmuta³⁶ se vedly spory. „*Dle zápisu v knihách z Wolmutova majetku nalezených v knihovně metropolitní kapituly zjistil Antonín Podlaha, že Wolmut pocházel z Überlingen v Badensku (Überlingen, Baden)*“.³⁷

³¹ HAMANNOVÁ 1996, 264

³² HAMANNOVÁ 1996, 335

³³ HAMANNOVÁ 1996, 334

³⁴ KRČÁLOVÁ 1989, 14

³⁵ FREJKOVÁ 1941, 106

³⁶ VLČEK 2004, 719, Vlček uvádí příjmení Wohlmuet, Wohlmuth, Wolmuet.

³⁷ FREJKOVÁ 1941, 48

Vlček uvádí, že se narodil před rokem 1510. Místo narození se shoduje s Podlahou a podle Vlčka zemřel před 28. dubnem 1579 v Praze. Školil se v Porýní a před rokem 1534 pracoval na habsburském dvoře ve Vídni jako kameník.³⁸ V roce 1547 byl zmíněn v souvislosti se stavbou dómu sv. Štěpána ve Vídni. Dále byl také uváděn v letech 1542 až 1561 jako stavitel opevnění města Vídně.³⁹ V dubnu roku 1556 se stal královským stavitelem na Pražském hradě. Tuto funkci zastával až do roku 1570, kdy byl 1. června penzionován. O rok později si zakoupil dům na Hradčanech. Bydlel také na Novém Městě pražském, kde zřejmě i zemřel.⁴⁰

Po smrti Benedikta Rieda⁴¹ se dostali do popředí Italové a také se stávali řediteli královské huti. Po smrti Giovanni Domenica Stelly se v roce 1552 stal ředitelem Hans Tirol.⁴² Už ve 20. letech 16. století se o funkci ředitele ucházel Bonifác Wolmut⁴³, který od roku 1522 pracoval ve Vídni, ale stal se jím až jako nástupce po Hansi Tirolovi v roce 1556.⁴⁴

Ferdinand I. dával přednost italským umělcům. „*Ze Serlia vyšel Paollo della Stella, do roku 1552 vůdčí stavitel krále Ferdinanda I. na pražském dvoře [...]*“.⁴⁵ Tato situace se změnila v okamžiku, kdy se Bonifác Wolmut začal podílet spolu s Paollem della Stella na stavbě Královského letohrádku na Pražském hradě. Po smrti Paolla della Stella v roce 1552 nastoupil na jeho místo Hans Tirol. V roce 1556 se do této funkce dostává Bonifác Wolmut a v této funkci s přerušením zůstal do roku 1570.⁴⁶

Na Pražském hradě Bonifác Wolmut vytvořil několik samostatných objektů, ale také mnoho staveb pouze opravoval. Jako jedna z nejvýznamnějších byla úprava „*světnice soudní*“⁴⁷, která byla poškozena při ničivém požáru v roce 1541. Vyhrál návrh Bonifáce Wolmuta, protože jeho návrh navazoval na architekturu

³⁸ ŠAMANKOVÁ 1961, 27

³⁹ Ibid.

⁴⁰ VLČEK 2004, 719

⁴¹ MARTINDALE 1972, 198, zemřel v roce 1534, byl stavitelem a tvůrcem Vladislavského sálu na Pražském hradě

⁴² PREISS 1986, 27, Hans Tirol se narodil kolem roku 1506 až 1507 a zemřel 1575 až 1576. Působil jako stavitel v Augsburgu. Z tohoto města přišel v roce 1552 do Prahy. Podílel se na stavbách arcivévodů Ferdinanda a vrchním stavitelem zůstal do roku 1556 nebo 1559.

⁴³ Olga Frejková ve své knize Palladianismus v české renesanci uvádí příjmení Wolmut.

⁴⁴ PREISS 1986, 27sq.

⁴⁵ ŠAMANKOVÁ 1961, 109

⁴⁶ KRČÁLOVÁ 1989, 12

⁴⁷ VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988, 54

sousedního Vladislavského sálu vytvořeného podle Benedikta Rieda.⁴⁸ Do sněmovny navrhl Bonifác Wolmut v renesančním stylu tribunu nejvyššího písaře. Další jeho stavbou pro Pražský hrad byla hudební a zpěvácká empora pro katedrálu sv. Víta, která původně uzavírala chór Svatovítského dómu. Požár, který v roce 1541 poškodil hrad i katedrálu, zničil varhanní nástroj, a při této příležitosti měl být pořízen nejen nástroj, ale i nová kruchta. Císař ze dvou návrhů vybral Wolmutův. Kruchta vznikla v letech 1557–1561, šest let před zahájením stavby Velké míčovny. Kruchta má dvě patra, každé se třemi oblouky. Dole jsou toskánské pilíře, v prvním patře iónské sloupy. Kuthan a Royt uvádějí, že se Wolmut mohl inspirovat Marcellovým divadlem v Římě a Colosseem. Dále píší, že s těmito stavbami se mohl Wolmut seznámit v traktátu od Sebastiana Serlia. „*Principy řádové superpozice přinesly do severní Itálie architekti Giovanni Maria Falconetto, Jacopo Sansovino a Andrea Palladio.*“⁴⁹ Během obléhání Prahy pruskou armádou byla empora poničena a varhany shořely v roce 1757. Při dostavbě Svatovítské katedrály byla empora přesunuta na dnešní místo mezi lety 1924–1925.⁵⁰

V renesančním stylu postavil také své poslední samostatné dílo, Velkou míčovnu v areálu Královské zahrady.⁵¹ Už v roce 1567 také Bonifác Wolmut dostavěl malou míčovnu a nechal vykopat základy k Velké míčovně. Koncem roku 1567 byl Wolmut ze svého místa odvolán z neznámých důvodů a znovu se na toto místo vrátil v roce 1569, aby Velkou míčovnu dokončil. Pollack uvažuje, že v době nucené přestávky v císařských službách mohl navštívit Itálii.⁵²

Během svého působení na Pražském hradě již jako známý architekt pracoval pro šlechtu v českých zemích. Například roku 1558 navrhl plán na obnovu zámku v Lysé nad Labem, který zničil požár. V Lysé nad Labem v letech 1560 až 1564 pracoval Oldřich Aostalis.⁵³ Při požáru Pražského hradu a Prahy v roce 1541 shořela helmice na věži sv. Víta a Bonifác Wolmut v letech 1561 až 1562 navrhl

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ KUTHAN/ROYT 2011, 428

⁵⁰ KUTHAN/ROYT 2011, 427 – 428

⁵¹ VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988, 54sq.

⁵² POLLAK 1910, 124

⁵³ KIBIC 1993, 69, Oldřich Aostalis spolupracovník Bonifáce Wohlmuta a jeho pozdější nástupce.

helmici novou.⁵⁴ Arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice žádal v lednu 1562 Bonifáce Wolmuta⁵⁵ o vytvoření modelu pro arcibiskupský palác v Praze.⁵⁶

3.4. Královská zahrada a míčovny

Doba renesanční přinášela změny. Renesanční člověk si přál více času trávit v přírodě, na vzduchu a slunci. U paláců a předměstských vil se zakládaly pěstěné zahrady. Ferdinand I. se rozhodl rozšířit Pražský hrad. Nad roklí, kterou protékal potok Brusnice, nechal postavit dřevěný Prašný most na zděných pilířích. Spojil Hrad s místem, kde se rozkládaly vinice různých majitelů. Ferdinand I. nechal v roce 1534 některé vinice vykoupit, i když se zaplacením bývalým majitelům příliš nespíchal, protože často chyběly peníze. O stavbu mostu a práce při zakládání zahrady se živě zajímal i přes svoji nepřítomnost v Praze. Dokládá to bohatá korespondence s jeho úředníky. Zahradníci přicházeli z Vídně, z Flander a z Alsaska. Do Královské zahrady měly být na císařovo pářání zakoupeny višně, švestky, růže. Přál si vypěstovat nejlepší červená i bílá vína, fíky i kdoule, pomeranče i citrony.

Jako první renesanční budova byl na východě Královské zahrady postaven letohrádek. Se stavbou se začalo v roce 1538 pod vedením italského mistra Paola della Stella. Podle jedné z galantních scén vytesaných kamenickými mistry byl letohrádek stavbou z lásky.

Dne 2. června 1541 poškodil Pražský hrad ničivý požár. Začalo hořet na Malé Straně, ale oheň se rozšířil až na Hrad. Práce byly pozastaveny a peníze investovány do oprav Pražského hradu.⁵⁷

Před zahájením stavby Velké míčovny byly v Královské zahradě již míčovny dvě. První a nejstarší míčovna byla postavena jihozápadně od letohrádku v roce 1548. Byla to pouze dřevěná stavba.⁵⁸ Sylva Dobalová dodává, že míčovna

⁵⁴ ŠAMANKOVÁ 1961, 35

⁵⁵ VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988, 55, „arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice svěřil jeho přestavbu Hansu Tirolovi.“

⁵⁶ ŠAMANKOVÁ 1961, 35

⁵⁷ HOŘEJŠÍ/KRČÁLOVÁ/NEUMANN/POCHE/VACKOVÁ 1979, 23–26

⁵⁸ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 18

stávala asi v místech, kde je dnes fíkovna. Vyskytuje se na Wolmutových plánech, podle kterých měly být roku 1567 na místě míčovny zřízeny vodní nádrže.⁵⁹

Druhá míčovna byla postavena u Prašného mostu. Jejím autorem byl Bonifác Wolmut. Měla několik místností a chodilo se do ní dřevěnou krytou chodbou. Byla dokončena v roce 1567. Byla zničena při pruském obléhání Hradu roku 1757 a poté nebyla již obnovena. Jiří Svoboda a Viktor Procházka o ní píší: „*Byla to tak zvaná Malá míčovna a náklady na ni obnášely 1019 kop 24 gr.*“⁶⁰

⁵⁹ DOBALOVÁ 2009, 92

⁶⁰ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 18

4. Stavebně historický vývoj Velké míčovny

4.1. Počátek stavby

Už v dobách antiky se stavěla sportoviště, jak uvádí Vitruvius, Alberti i Palladio. V renesanční době byly jedním z oblíbených sportů míčové hry. Míčovna je budovou stojící na podélném půdorysu, která se od doby renesance přidávala k sídlům aristokratů nebo bohatých měšťanů.⁶¹

O stavbě Velké míčovny se uvažovalo již v roce 1562 za života Ferdinanda I, ale v té době ještě stará míčovna z roku 1548 stála a sloužila. Byla stržena až v roce 1567 za vlády Maxmiliána II., a teprve poté se přikročilo ke stavbě nové míčovny. Jak ukázal průzkum, budova Velké míčovny byla postavena na sprašové hlíně. Tím, že ji stavba zatížila, docházelo k nestejnému sesedání základů, což vedlo k různým škodám na budově.⁶²

Frejková se vyjadřuje, že ke stavbě Velké míčovny existuje velké množství pramenů a je téměř možné sledovat její každodenní vývoj. V polovině dubna roku 1567 se řešily s Českou komorou těžkosti se zajištěním peněz na nákup dřeva. Stavební písař Michal Keckh si poznamenal, že kámen na hradní stavby se těžil ve dvou lomech.

V květnu 1567 Bonifác Wolmut oznámil, že dokončuje Malou míčovnu a připravuje terén pro Velkou míčovnu a začíná s vyzdívkou. Doufal, že dokončí stavbu do konce léta. Podle Frejkové si velmi stěžoval na nedostatek peněz.⁶³

V červnu se finanční situace podstatně zlepšila a zprávy o stavebním vývoji obou míčovn byly také velmi pozitivní. K tomuto se Frejková vyjadřuje: „*O úspěch staveb se zvláště zasloužil i stavební písař, když zajistil stavbám částku 1000 kop, patrně ze svého osobního jmění, aby zadržel hromadný útěk dělnictva z práce.*“⁶⁴ Vilímková s Líbalem k tomu dodávají, že i sám Bonifác Wolmut ze svého majetku často platil dělníky, aby ze stavby neutekli a ta mohla pokračovat.⁶⁵

⁶¹ BLAŽÍČEK/KROPÁČEK 1991, 189

⁶² SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 19

⁶³ FREJKOVÁ 1941, 104–106

⁶⁴ FREJKOVÁ 1941, 106

⁶⁵ VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988, 67

V dopise z 11. září 1567 sdělil Bonifác Wolmut Maxmiliánovi II., že dokončil oblouky na průčelí Velké míčovny, zanedlouho dokončí zdivo až ke krovu a ukončí práci v kameni. Po dohotovení práce na krovu začne s klenbou. Plán na dokončení stavby již v červnu nebyl v důsledku finančních obtíží dodržen. Část korespondence ze září chybí a existuje dopis z 29. září, ze kterého vyplývá, že Malá míčovna je dohotovena. U Velké míčovny byl připraven ke schválení plán na schodiště a zastřešení. Krytina na Velkou míčovnu se měla domluvit až při císařově návštěvě Prahy. Císař požadoval, aby klenba byla hladká „*a lunety aby ani o stupeň nepřesahovaly rozměry modelu*.“⁶⁶ Koncem října se dočítáme, že zdivo míčovny je hotové a pracuje se na krovu. Wolmut chtěl začít pracovat na klenbě, pokud to počasí dovolí. Položení dlažby ale rozhodně chystal až na jaro. V zimě pracoval stavitel na stavební administrativě, ale už v únoru roku 1568 připravoval další materiál ke stavbě. Velice důležité bylo včasné doručování peněz. Peníze opět nedorazily a hrozila stávka řemeslníků. Z dopisu z 2. června vyplývá, že klenba byla dohotovena. Na stavbě se maximálně šetřilo, „*Wohlmüt připojuje ještě poznámku, že ze šetrnosti použil k její konstrukci kromě známého dříví ze staré střelnice i latí a prken z pobožené hájovny (patrně též dřevěné, stojící vedle letohrádku vně)*.“⁶⁷ Dne 22. června roku 1569 je Velká míčovna dokončena.

I když byl krov postaven ze dřeva zbořených staveb, náklady na stavbu Velké míčovny byly poměrně vysoké – „*4181 kop 50 grošů 3 a jedna polovina pence*.“⁶⁸ Svoboda a Procházka uvádějí, jak mohla vypadat Velká míčovna v původní podobě. „*Byl to prostor klenutý valenou klenbou s lunetami, dlážděný, přístupný vchodem ze západní strany, na severní straně osvětlený šesti arkádami. Dvě krajní pole po stranách byla plná, členěná zevně i uvnitř dvojicemi nik nad sebou. K východní straně byl připojen třípodlažní přístavek, v přízemní se světnicí, kuchyní a malým sklípkem, v druhém podlaží se světnicí a dvěma komorami, ve třetím se světnicí a komůrkou. Točité schodiště obstarávalo komunikaci všemi podlažími až na půdu, kde byl pokojík pro správce Míčovny. Přístavek sloužil k provozním účelům a byl spojen v přízemí se sálem. [...]*“⁶⁹

⁶⁶ FREJKOVÁ 1941, 107

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ DOBALOVÁ 2009, 96

⁶⁹ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 19

Vzhledem k nevhodnosti místa pro stavbu už v roce 1574 hrozilo zřícení klenby. V roce 1589 došlo k prvním opravám a k dalším roku 1596. V březnu roku 1612 byl rozpočet na opravu Velké míčovny 300 kop českých grošů. Bylo nutné opravit uprostřed roztrhané zdi a na střeše shnilé krokve. Klenba se měla stáhnout železnými kleštěmi. Budova se nacházela v havarijním stavu. Roku 1617 se zřítla klenba. Procházka a Svoboda se domnívají, že od toho roku Velká míčovna přestala plnit to, pro co byla postavena. Nedaleko od ní vystavěl Jiljí Fuchs roku 1625 další míčovnu. Také Malá míčovna byla opravena. Osud Velké míčovny byl zpečetěn. Sloužila pouze k akutním potřebám dvora a to zapříčinilo její další ničení, chátrání a devastaci. Roku 1648 při útoku Švédů byla poničena a bylo nutné ji opravit. Roku 1679 byla Velká míčovna přestavěna na jízďárnu a do interiéru byly vestavěny dřevěné galerie se zábradlím a schody. Okna zabetonovali prkny a probourali nové dveře. Vzdálenost od Hradu k Velké míčovně byla dlouhá, proto se císař rozhodl nechat postavit novou jízďárnu. Roku 1694 se objevil plán do míčovny ustájit koně.⁷⁰

4.2. Velká míčovna v 18. a 19. století

Záměr z konce 17. století na umístění koní do Míčovny byl realizován v roce 1723. V době od února do června téhož roku byla Míčovna předělena dřevěným stropem a v přízemí bylo ustájeno 69 koní se vším, co k tomu náleželo. Sýpka pro oves se nacházela v patře a vcházelo se do ní po žebříku. Stavební písař Jan Jindřich Dienebierer v červenci roku 1732 navrhl opravit střechu míčovny. Dne 15. května 1733 Kilián Ignác Dienzenhofer a Josef Löffler, dvorní stavitel a dvorní tesař, vyhotovili rozpočet k novému krovu a pokrytí střechy prejzovou krytinou ve výši přes 4 000 zlatých. Česká komora se zaplacením výdajů otálela, k opravám došlo až v roce 1750. Bohužel už v roce 1757 byl nový krov i se střechou poničen během obléhání Hradu pruským vojskem. Na střechu dopadly dělové koule.⁷¹

⁷⁰ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 19–20

⁷¹ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 20–21

V únoru 1770 požádala vojenská komise o přidělení přízemí míčovny k uskladnění „*proviantských a sanitních vozů*.“⁷² Komise tam dále uskladnila koňské postroje a sedla, na horní půdu bylo vystavěno schodiště o dvou ramenech, „*na severní straně podél Míčovny postaveno dřevěné zábradlí pro přecházení vojenských stráží*.“⁷³ V době Josefa II. byly arkády severního průčelí Velké míčovny zazděny.⁷⁴ Vojenské skladiště zůstalo ve Velké míčovně až do roku 1848. Dokonce se uvažovalo o kompletním převedení Velké míčovny vojenským úřadům, ale k tomu naštěstí nedošlo. Po povstání v roce 1848 se Velká míčovna změnila na kasárna pro asi 1 000 mužů. Vojenský materiál měl být přemístěn do jízdárny. Velká míčovna byla přepatrována na tři patra. Do zdi směrem k Jelenímu příkopu bylo v přízemí, v prvním a druhém patře probouráno deset oken. Okna byla vybourána také v severní stěně. U západního průčelí Míčovny vyrostla vojenská kuchyně. V přízemí „*byla ubytována eskadrona kyrysníků, v patrech sedne oddělení hraběte Khevenhüllera 35. pěšího pluku. V každém patře bylo umístěno pět železných kamen, v přízemí troje a dva sporáky*.“⁷⁵ Uvedené úpravy zcela zničily interiér. Armáda odešla v prosinci roku 1852 a v míčovně zůstalo skladiště vojenských stejnokrojů, košil a náčiní.

Na konci 19. století se začalo poukazovat na uměleckou hodnotu míčovny a zazněly požadavky k jejímu zpřístupnění pro veřejnost.

4.3. Situace Velké míčovny od roku 1917 do roku 1945

Během první světové války, v roce 1917, provedl akademický sochař Jindřich Čapek restaurování sgrafit v severním průčelí. Práce skončily na jaře v roce 1918. Po vzniku Československé republiky se stala správcem Velké míčovny Kancelář prezidenta republiky. Po první světové válce stav míčovny vzbuzoval velké obavy a byla velká snaha zachránit sgrafitovou výzdobu.

V té době byl proveden průzkum budovy. Stavitel Karel Fiala provedl sondu, která odhalila příčiny trhlin. V roce 1920 byly odstraněny přístavky na východní a západní straně. V letech 1924 až 1925 bylo opraveno kladí a hlavní římsa,

⁷² SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 21

⁷³ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 21

⁷⁴ FREJKOVÁ 1941, 47

⁷⁵ SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 22

Míčovna dostala nový dřevěný krov a kůrkovou krytinu. Vzhledem k rozdílnosti názorů nedošlo na opravy severního průčelí a neupraven zůstal i interiér.

Politická situace byla v roce 1938 nejistá a žádné úpravy a opravy se nerealizovaly. Hradní architekt Pavel Janák a inženýr Vladimír Studený provedli zaměření budovy. Byla také upravena cesta podél Míčovny nad Jelením příkopem.

V roce 1943 bylo do Velké míčovny uloženo palivové dřevo a uhlí a stavební materiál z jízdárenského dvora. Dne 9. května 1945 byla míčovna zasažena střelou. Hořlavý materiál uvnitř se vzňal, oheň se rozšířil na celou budovu a ta kompletně vyhořela až na obvodové zdivo. [7] Hradní architekt Pavel Janák a Bedřich Hacar se zasloužili o rekonstrukci a restauraci celé Míčovny. Práce proběhly v letech 1946–1950. V letech 1951–1952 sochař Josef Vágner restauroval sgrafitovou výzdobu severního průčelí.

Tyto události také popsal ve svém článku Míčovna Pavel Janák.

4.4. Obnova Velké míčovny po 2. světové válce

Destrukce z konce druhé světové války, která zapříčinila, že stěny zůstaly bez krovu s puklinami sesedáním základů, vyvolávala oprávněné obavy. Janák uvádí, že vzhledem k unikátnosti sgrafitové výzdoby bylo nutné památku zachránit. Rekonstrukce a obnovy se ujal doktor Bedřich Hacar, doktor Nováček provedl zaměření a zjistil statický stav. V roce 1946 „zdi míčovny byly sešívány roxorem a injektovány.“⁷⁶ Tento zákrok míčovnu zachránil před zničením. Verdikt statiků zněl, že pokud nebude budova příliš zatížena, může být využívána po opravách k různým akcím. „Míčovna mohla tedy dostat klenbu, jak ji měla téhož obrysu, tentokrát skořápku a betonový krov [8] montovaný prací Dr. Hacara s Dr. Nováčkem.“⁷⁷

Velká míčovna byla vybudována ke sportovním účelům. Přáli si ji obnovit vzhledem k hodnotnému průčelí se sgrafitovou výzdobou, ale interiér už neměl sloužit jako sportoviště. Uvažovalo se o možnosti ponechat ji otevřenou jako zahradní lodžii, ale nakonec bylo rozhodnuto, že se stane doplňkem královské

⁷⁶ JANÁK 1952, 215

⁷⁷ JANÁK 1952, 215

zahrady jako architektura se zahradními sály využívanými pro různé kulturní akce.

V úrovni zahrady byla míčovna přepatrována, tím vznikl prostor sálu, který byl předělen na tři části. Ze strany Jeleního příkopu vzniklo užitkové patro s toaletami a šatnami.

Míčovna v období svého vzniku, když sloužila svému prvotnímu účelu, nikdy neměla okna, ale dřevěné otvory. Pokud měla sloužit jako zahradní sál, musela je dostat. Byly vytvořeny v kombinaci železo, dřevo a sklo v celé výši arkád. Dají se otevírat v celé svojí výšce. Jeden z dalších problémů vyvstal při řešení střešních žlabů, které míčovna nikdy neměla. Samospádem tekoucí voda ničila patky polosloupů a v dolní části i sgrafitové výzdoby. V nárožích byla střecha osazena chrličí. Po původní klenbě byly vidět pozůstatky i přes vyhoření Velké míčovny. Jednalo se o valenou klenbu s lunetami. Po zastřešení a obnově klenby vznikl jediný prostor o velikosti 63 x 10 x 14 metrů. Bylo otázkou, zda nechat tento velký prostor nebo z něj udělat několik menších. Nakonec bylo rozhodnuto, že po stranách vzniknou dva menší sály o velikosti 10 x 10 metrů a uprostřed jeden velký o velikosti 10 x 40 metrů. Prostřední sál ze severní strany osvětlovaly prosklené arkády a na jižní straně byla prolomena dvě okna s výhledem na Jelení příkop a Pražský hrad.

V interiérech byla na stěny použita hlazená omítka a dlažba byla provedena z mramorů slezských a suchomatských z domácí produkce. Do interiéru byly instalovány lustry z 16. a 17. století z původního inventáře Pražského hradu. Stěny centrálního sálu byly ozdobeny pěti gobelíny s námětem Antonius a Kleopatry ze 17. století.⁷⁸ Jedná se o díla bruselské manufaktury Jana van Leefdaela. [9]

V roce 1952 opravil sgrafitovou výzdobu na průčelí míčovny Josef Wágner. Výzdoba ve dvou cviklech se nedochovala a Wágnerem tam byly vytvořeny alegorie pětiletky a zemědělství. Bylo by zajímavé, pokud by se podařilo dohledat, co se původně ve cviklech nacházelo. Další oprava freskové výzdoby byla provedena v letech 1971–1973. Tyto opravy provádělo družstvo Štuko.⁷⁹

⁷⁸ JANÁK 1952, 217–218

⁷⁹ POCHE 2001, 124–125

V letech, kdy na Pražském hradě Bonifác Wolmut budoval Velkou míčovnu, stavěl Maxmilián II. u Vídně letohrádek Neugebäude, který měl podobné architektonické řešení.

Jedná se o poslední stavbu, kterou Bonifác Wolmut zhotovil za doby svého působení v císařských službách. V roce 1570 odešel na odpočinek.

5. Formální popis Velké míčovny

5.1. Exteriér

Velká míčovna stojí v Královské zahradě nad severním svahem Jeleního příkopu. Severní strana je orientována do Královské zahrady [10], jižní strana nad Jelení příkop směrem k Pražskému hradu. [11] Dvoupatrová míčovna má obdélný půdorys. Severní, jižní a západní zeď dekoruje sgrafitová výzdoba.

Jelikož byla postavena nad příkopem, přízemí Velké míčovny se nachází na jižní straně. Tato strana je rozdělena deseti pilíři do deseti polí. První dvě pole od východu a západu mají po dvou dvoukřídlých obdélných oknech s kovovými okenicemi. Dolní menší okna vedou do přízemí, horní a větší okna vedou do dvou menších sálů na východě a západě budovy. V pátém poli je pět schodů k větším kovovým dvoukřídlým dveřím. U paty schodiště je rovněž kovové zábradlí. Dveře i část schodiště kryje pultová stříška. Při nedávných restaurátorských pracích v 80. letech 20. století byl nalezen ve třetím poli jižní strany od východu ve sgrafitové výzdobě rok 1568. Sgrafita na jižní stěně mají tvar obdélníků v provedení pískově-bílé barvy. Nad pilíři probíhá kladí skládající se z třikrát odstupňovaného architrávu, hladkého vlysu bez ozdob a římsy.

K východní stěně přiléhá věž s přístavkem. Věž se třemi okny má jehlancovou střechu a je v ní schodiště. V přístavku na jižní straně jsou dveře. Ze severní strany od zahrady vedou k věži schody. Fasáda je bez ozdob, omítka je provedena v pískové barvě. [12]

Na severní straně míčovny nalezneme jedenáct iónských polosloupů, které dělí stěnu do deseti polí. Dřívky polosloupů jsou tvořeny z opracovaných kamenných kvádrů. Patky polosloupů jsou podle Vitruvia asijsko-iónské (dva výžlabky, jeden obloun). Muchka a další autoři upozorňují na to, že na rozdíl od klasické renesance nemá Velká míčovna polosloupky umístěné na podnoži, ale přímo na patkách, dále arkádové oblouky jsou lehce stlačeny a nevytvářejí půlkruh.⁸⁰ Hlavice polosloupů tvoří dvě voluty. Mezi volutami je laloška s vejcovcem. Abacus je hladký, bez ozdob. Kladí je zalamované, tvoří ho třikrát

⁸⁰ MUCHKA 2001, 67.

odstupňovaný architráv, mírně stlačený vlys a římsa. Na částech římsy je viditelná, ve sgrafitu provedená kyma a geison. Zubořez byl vyhotoven v kameni. Sedm polí je otevřených prosklenými arkádami. Mezi horní částí archivoly a architrávem je konzolka. Dvě krajní pole jsou uzavřená. Šamánková píše, že v době dokončení Velké míčovny „*obě pole na křídlech byla plná a dvojpatrová, v patře opatřená plochými nikami, pole střední měla mohutné otevřené arkády, při zemi uzavřené parapety, přes něž bylo vidět dobře do sálu, kde se hrávaly míčové hry.*“⁸¹ U Palladia vysoký řád, který je použitý zde na Míčovně, spojoval dvě patra. Tady je druhé patro pouze naznačeno nikami v krajních dvou polích.

Západní strana [13] je dobře viditelná od Prašného mostu. Je mnohem dekorativněji provedena než strana východní. Dva polosloupky se prodlužují, a to také není přípustné v antických principech, jejich dřívky jsou hladké. Nad hlavicemi je stejné kladí jako na severní straně. Jsou umístěny na soklech. Stěnu dělí na dvě pole, v přízemí jsou v omítce naznačeny dva arkádové oblouky, v levém jsou dveře, v pravém okno. Nad naznačenými arkádami jsou ve sgrafitu provedeny drobnější obdélníky. V obdélnících byly vytvořeny vlnovky a zdovené hvězdy.

Ze zahrady do Velké míčovny lze vejít po dvou kamenných schodištích a můstku. Schodiště jsou ve čtvrtém a sedmém poli, ústí do středního sálu Velké míčovny. V devátém poli je malý můstek pro vozíčkáře. [14]

Míčovna je zastřešena valbovou střechou s dvojitým sklonem. Jako krytina je použita červená pálená keramická taška. Ze severní a jižní strany je osm pultových vikýřů a z východní a západní po jednom vikýři.

5.1.1. Sgrafitová výzdoba severního průčelí

Nejzdobnější severní strana Míčovny je rozdělena iónskými polosloupky do deseti polí. Z východní a západní strany jsou první dvě pole uzavřená. Třetí až sedmé pole bylo původně otevřeno až k podlaze Míčovny.

Pole severního průčelí mezi sloupky mají hladké stěny. V době svého vzniku byly stěny dekorovány sgrafitovou technikou. Slovo sgrafito pochází z italštiny.

⁸¹ŠAMANKOVÁ 1961, 36.

Jde o rýsovanou malbu škrábanou v omítce, užívanou převážně na vnějšku budov. Omítka se na zdi nanáší ve dvou i více barevných vrstvách. První vrstva bývá hrubší a obarvená, hnědá nebo černá. Poté následuje horní vrstva bílá, jemnější. Ještě když je horní vrstva vlhká, proškrabují se do ní figury, ornamenty, výjevy, příběhy a jiné motivy. Tato technika byla oblíbená v době renesance a neorenesance. Působí kontrastem linie a plochy.

Ikonografií, tématy a grafickými předlohami sgrafitové výzdoby severního průčelí Velké míčovny na Pražském Hradě se zabývala Milada Lejsková-Matyášová a své bádání uveřejnila v článku Florisův cyklus sedmera svobodných umění a jeho odezva v české renesanci. Článek vyšel v časopise Umění v roce 1960. Podařilo se jí dohledat některé grafické předlohové listy a porovnávala je se skutečností.

Dvě pole zakreslil a otiskl Jan Koula ve své studii Míčovna už v roce 1888. Studie vyšla ve Zprávách spolku architektů a inženýrů v království českém. [15]

Obnovou sgrafitových omítek se ve svém příspěvku Obnova sgrafit na Míčovně do časopisu Umění zabýval Pavel Janák v roce 1953.

Jiří Svoboda a Václav Procházka se v článku Míčovna také zabývají otázkou témat a restaurování. Svůj odborný článek otiskli v periodiku Památková péče v roce 1975.

Téma sgrafitové výzdoby severního průčelí Velké míčovny na Pražském hradě je veliké a velmi zajímavé. Jistě by si zasloužilo samostatnou práci a další bádání.

Pokusím se v této kapitole stručně popsat, jaké náměty jsou znázorněny v jednotlivých deseti polích.

První pole tvoří dvě niky nad sebou, v dolní části je nika vyšší, v horní části je nižší nika. V prvních dvou polích jsou znázorněny čtyři Živly. V prvních dvou cviklech prvního pole od východu je to Země a Vzduch. Menší nika má profilovaný kamenný parapet, zaklenutá část je tvořena lasturou (symbolem znovuzrození) a dolní část květinovým dekorem. Oblouk od hladké části odděluje probíhající asi deset centimetrů široký vlys zdobený vlnovkou.

Ve druhém oblouku je ve cviklech znázorněn Oheň a Voda. Zbývající část pole je ozdobena fantastickými scénami, které tvoří ptactvo, ovoce, květiny a hrající si andělci. V dolní části druhého pole je oblouk s proskleným oknem vedoucím do místnosti vedle hlavního sálu.

V následujících polích byly vytvořeny Ctnosti.

V levém cviklu třetího pole je to Prudencia⁸², Obezřetnost. Osově souměrná s postavou Obezřetnosti je na pravé straně zpodobněná postava Temperancia⁸³, Mírnost. Většinu prostoru vyplňují květinové girlandy a ovoce.

Ve čtvrtém poli jsou postavy Charitas⁸⁴, Láska a Spes⁸⁵, Naděje. Názvy všech personifikací jsou v obdélných tabulkách směrem ke konzolkám. Postavy jsou naznačené v polosedící poloze. Tabulku se jménem personifikace a konzolku obklopují girlandy a festony. Vnitřní část oblouku je tvořena arabeskami z florálních motivů a meandrem.

V pátém oblouku v levém cviklu je Fortitudo⁸⁶, Síla. Naproti je Iusticia⁸⁷, Spravedlnost. Vnitřní stranu zdobí grotesky.

V šestém poli byla sgrafita ve cviklech velmi poničena. Jak Koula ve svém článku uvádí, že tam snad byly znaky. Tato nezachovaná část byla v roce 1952 při restaurování celého průčelí Karlem Wágnerem nahrazena alegoriemi Průmyslu a Zemědělství. Královskou zahradou projdou denně možná tisíce lidí. Je smutné vidět, jak někteří průvodci obzvláště upozorňují na tyto postavy. Pole je doplněno různými groteskami a na pravé straně je použita hermovka.

Ve cviklech sedmého pole jsou znázorněny Fides⁸⁸, Víra a Astronomia⁸⁹, Hvězdářství. Vírou končí cyklus kardinálních Ctností a Astronomií začíná díl sedmi svobodných umění. Pole je doplněno tvary z akantových listů, pásků a maskaronů.

V osmém poli je znázorněna Geometria⁹⁰, Geometrie a Musica⁹¹, Hudba.

⁸² KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 419, „Prudentia, ae, f., předvídavost; znalost, zkušenost; rozumnost, rozvážnost, opatrnost.“

⁸³ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 513, „Temperancia, ae, f., umírněnost, mírnost, zdrženlivost.“

⁸⁴ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 79, „caritas, atis, f. [...] vážnost, úcta; láska, oddanost.“

⁸⁵ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 486, „Spes, spei, f., naděje, očekávání.“

⁸⁶ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 228, „Fortitudo, inis, f., statečnost, udatnost, odvaha, ráznost.“

⁸⁷ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 303, „Iusticia, ae, f., spravedlnost.“

⁸⁸ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 221, „Fides, ei, f., víra, důvěra.“

⁸⁹ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 56, Astronomia, ae, f., (z řec.), hvězdářství, astronomie.“

⁹⁰ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 237, „Geometria, ae, f., zeměměřičství, měřičství, geometrie.“

⁹¹ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 345, „Musica, ae, f., hudba.“

Deváté a desáté pole mají v dolní části s menší prosklené arkád, které vedou do menšího sálu. K arkádě v devátém poli je z cesty udělaný dřevěný můstek pro vozíčkáře. Zábradlí bylo z kovu a silnostěnného skla. V devátém poli jsou Arithmetica, proti ní Rhethorica⁹², Řečnictví.

V desátém oblouku je Dialectica⁹³, Logika a poslední ze sedmi svobodných umění je Gramatica⁹⁴, Jazykověda.

5.2. Interiér

Jak je uvedeno výše, Velká míčovna má dvě podlaží.

Původně velký sál určený míčovým hrám, během staletí ničený, přestavovaný a poškozený požárem byl v roce 1945 obnoven Pavlem Janákem. Sylva Dobalová, která porovnávala velikosti míčoven napsala, že rozměry interiéru Velké míčovny patřily k největším v bývalém Rakousko-Uhersku. „*Délka 64,5 m, šířka 9,9 m, výška 10,4 m*“⁹⁵.

Pavel Janák upravil interiér Velké míčovny tak, že vytvořil tři sály, jeden velký uprostřed o velikosti 40 x 10 metrů a dva menší o velikosti přibližně 10 x 10 metrů.

Celý interiér Velké míčovny je zaklenutý valenou klenbou s lunetovými výsečemi. Stěny interiéru jsou omítnuty hladce. Zdi mají světlou barvu. Dlažba je provedena ze slezských a suchomatských mramorů.

Prostřední sál ze severní strany osvětluje šest prosklených arkád. Lustry ze sbírek Pražského hradu pocházejí z 16. a 17. století.⁹⁶ V současné době jsou na stěnách zavěšeny obrazy, dekorativní paneau s náměty ideálních přístavů z roku 1773 od Christopfera Sebla. Obrazy patří do sbírek Pražského hradu. [16]

Menší sál na východní straně osvětluje jedno menší okno ze severu a dvě velká okna z jihu.

⁹² KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 447, „Rhetorica, ae, f., nebo Rhetorica, orum, n., řečnické umění, řečnictví.“

⁹³ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 166, „Dialectica, orum, n., (z řec.) dialektika, dialektiké (logické) poučky, logika.“

⁹⁴ KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000, 241, „Gramatica, ae, f., věda mluvnická, jazykověda, filologie.“

⁹⁵ DOBALOVÁ 2009, 103.

⁹⁶ JANÁK 1952, 217–218

Stejně velký prostor na západní straně je osvětlen dvěma okny ze severu a dvěma okny z jihu.

Prostory přístupné z Královské zahrady využívá v současné době správa Pražského hradu k reprezentačním, společenským a kulturním událostem.

Z menších sálů vedou schodiště dolů do přízemí, kde jsou toalety, šatny a technické zázemí.

Na východní straně v přístavku je kancelář správce budovy.

6. Možné vlivy a inspirace

6.1. Příchod italských umělců do Prahy

V roce 1526, když Ferdinand I. Habsburský usedl na český trůn, byla renesance v Itálii na svém vrcholu a pomalu přecházela do manýrismu.

V Čechách v té době stály teprve první renesanční stavby. Preiss uvádí, že s příchodem Ferdinanda I. přicházelo do země stále více italských umělců a ti přinesli i nové podněty a inspirace.

Velkým a prvním počinem Ferdinanda I. bylo zahájení výstavby Královského letohrádku v Královské zahradě. Stalo se tak v dubnu roku 1538. Stavělo se podle modelu, který přivezl do Prahy osobně Paolo della Stella. Spolu s ním přijelo i dalších 13 kameníků. V té době zde působila huť pod vedením Giovanniho Spazia. Tato skupina měla 31 zedníků. Další osobností, která pracovala pro císaře, byl Giovanni (Zoan) Maria Aostalli z Pambia. Byl pověřen vedením stavby na letohrádku. Dle Pavla Preisse byl Paolo della Stella velmi svárlivý a ambiciózní. Roku 1531 byl Paolo della Stella poslán do Itálie, aby přivezl další umělce. Velká část prací na letohrádku byla dokončena v říjnu roku 1550.

V té době pracoval pro císaře nový stavitel Hans Tirol. Spory nastaly o zastřešení letohrádku. Paolo della Stella pracoval v Praze pravděpodobně se svým bratrem Giovannim Marií della Stella a dalším příbuzným Givannim Domenicem. Následující stavitelé nebyli italské národnosti. Byl to Hans Tirol, stavitel v Augsburgu, který stavěl do roku 1554 na Pražském hradě pro arcivévodu Ferdinanda. V roce 1570 se do Augsburgu vrátil. Na Královském letohrádku pravděpodobně žádné zásahy neprováděl.⁹⁷

Místo po Hansi Tirolovi zaujal Bonifác Wolmut. V roce 1522 pracoval ve Vídni a po smrti dvorního architekta Benedikta Rieda se ucházel o postavení dvorního stavitele Pražského hradu, ale stal se jím až po pracích ve Vídni a po odchodu Hanse Tirola. V pozici dvorního architekta na Pražském hradě pracoval od roku 1556 do roku 1570 s krátkou přestávkou. Wolmut byl vzdělaný muž, jak dosvědčuje jeho bohatá knihovna. Zajímala ho matematika, hvězdářství

⁹⁷ PREISS 1986, 27

i filozofie. Některá díla si nechával překládat z latiny do němčiny.⁹⁸ Spolupracovníkem Bonifáce Wolmuta byl Ulrico Aostalli.

Habsburské stavby otevřely prostor pro italské stavitele a kameníky v Praze. Působil zde například kameník Giovanni de Campione od Luganského jezera. Pro císařský dvůr pracoval 24 let. Byl označován titulem dvorní kameník od roku 1557 do roku 1565. Roku 1557 vypracoval projekt empory do katedrály svatého Víta. Také vypracoval návrh se Zoanem a Andreem Aostalliovými „*na hradní soudnici v roce 1559.*“⁹⁹

Dalším stavitelem byl Giovanni zvaný Lucchese, který pravděpodobně pocházel z italského severu. Na stavbě Královského letohrádku pracoval zřejmě od samotného počátku. Spolupracoval také se Zoanem Maria Aostallim a Wolmutem. Arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský poslal Lucchesa roku 1563 do Itálie, aby přivedl další řemeslníky, ale o rok později začal pracovat Lucchese na přání arcivévody Ferdinanda v Ambrasu a Innsbrucku. Byl povýšen do šlechtického stavu v roce 1581.

Rodina Aostalliů byla velmi rozvětvená a pocházela z Tiina. Do Čech se jako první dostal Giovanni (Zuan) Maria Aostalli, který přišel mezi prvními Italy před rokem 1538 spolu s Giovannim Spaziem. Giovanni Maria Aostalli měl čtyři syny, Pietra, Giovanniho Antonia, Agostina a Andreu Maria. Poslední jmenovaný se usadil v Praze a spolupracoval také s Wolmutem.

Další člen rodiny Ulrico Aostalli se narodil v Savose nedaleko Lugana, do Čech se dostal kolem roku 1540. Pro Jaroslava ze Smiřic pracoval od roku 1558 v Kostelci nad Černými Lesy. Úzce spolupracoval s Bonifácem Wolmutem, po jehož odchodu do penze se Ulrico Aostalli roku 1570 stal dvorním stavitelem.¹⁰⁰

6.2. Teoretické traktáty a italská architektura

Dalším zdrojem inspirací při stavbě Velké míčovny mohly být teoretické traktáty. Jak bylo psáno výše, arcivévoda Ferdinand II. Tyrolský vlastnil rukopisy Sebastiana Serlia.

⁹⁸ KOŘÁN 1960, 523

⁹⁹ PREISS 1986, 30

¹⁰⁰ PREISS 1986, 19–33

Na traktáty Sebastiana Serlia v souvislosti s Wolmutovými stavbami pro Pražský hrad upozorňuje Pollak. Kruchtu v katedrále sv. Víta a později i Velkou míčovnu dává do souvislosti s Marcellovým divadlem v Římě. S tímto názorem souhlasí Olga Fejková. I Jarmila Krčálová se zmiňuje o pracích Bonifáce Wolmuta pro Pražský hrad a jako inspiraci uvádí třetí knihu Sebastiana Serlia, kde je zachyceno Marcellovo divadlo v Římě. Podle Krčálové reprodukce Marcellova divadla ze Serlioova traktátu inspirovala také například Jacopa Sansovina při stavbě lodžie vily Garzoni v Pontecasale nebo Andrea Palladia při stavbě arkád konventu Santa Maria della Carita v Benátkách. Inspirací také mohl být triumfální oblouk císařského Říma.

Teoretické traktáty o architektuře vycházely od 16. až do 18. století. Traktáty tvořili sami umělci, kteří za základní zdroj považovali Vitruvia. Traktáty zároveň řešily soudobou architekturu a popisovaly Vitruviovu činnost.

Sebastiano Serlio se narodil v roce 1475 a zemřel v roce 1554. Wittlich píše, že Sebastiano Serlio pocházel z Bologne a obdivoval díla architekta Baldassara Peruzziho.¹⁰¹ Jako architekt pracoval v Římě a Benátkách a později odešel do Fontainebleau ke dvoru francouzského krále. Vytvořil dílo, které je blízké laikům i architektům. *Tutte l'opere d'architettura et prospettiva* vyšla vcelku až v roce 1584. Serlio vydával knihy v různém pořadí. V roce 1537 vyšla kniha IV., v roce 1540 kniha III., v roce 1545 kniha I. a II., o dva roky později kniha V., v roce 1551 vzorník portálů a roku 1575 kniha VII. Kniha VI. byla vydána dokonce až v letech 1967 a 1978 a kniha VIII. o opevnění vyšla v roce 1969.¹⁰² Wittlich zmiňuje, že první publikace popisující antické sloupové řady, Serlia proslavila. Další knihy vznikly, když byl Serlio ve Francii. „*Pojednávají o perspektivě, o divadelní scéně, stavbě chrámů a bran.*“¹⁰³

Kniha III. obsahuje památky antického Říma a je v ní také zachyceno Marcellovo divadlo. Tato reprodukce měla sloužit podle Pollaka, Fejkové a Krčálové jako možný zdroj inspirace při Wolmutových pracích pro Pražský hrad, a to nejen pro Velkou míčovnu, ale i pro dříve vytvořenou varhanní kruchtu v katedrále sv. Víta nebo tribunu řečníků a písařů ve Sněmovně.

¹⁰¹ WITTLICH 2008, 37

¹⁰² KROUPA 1996, 67

¹⁰³ WITTLICH 2008, 37

Serlioovo dílo, dalo by se říci vzorník, bylo velmi často vydáváno. Roku 1566 bylo vydáno všech šest knih. „*Poprvé publikoval antické architektonické památky a pokusil se na základě jejich znalostí revidovat Vitruviovy údaje.*“¹⁰⁴

Jacopo Strada, rudolfinský antikvář, vydával Serlioovy práce z jeho pozůstalosti. VI. kniha uvádí příklady „*typologie obydlí ve městě a na venkově pro jednotlivé sociální vrstvy obyvatelstva až po královský palác a rekonstrukci antické Pliniovy vily.*“¹⁰⁵ I nevydané rukopisy používali architekti v Evropě až do konce 18. století.

Podle Šamánkové se Wolmut při návrhu masivních bočních křídel a otevřených arkád inspiroval Raffaelovou¹⁰⁶ vilou Madamma v Římě [17] nebo zahradní lodžii vily Capraroli od Giacoma Barozziho da Vignoly¹⁰⁷, a také Belvedérem od Donata Bramanta.¹⁰⁸ Také bere v úvahu díla Michelangelova¹⁰⁹ a Palladiova¹¹⁰, kteří byli současníky Bonifáce Wolmuta.

¹⁰⁴ KROUPA 1996, 67

¹⁰⁵ KROUPA 1996, 68

¹⁰⁶ KIBIC 1993, 49, Raffael Santi 1483–1520, narozen v Urbinu, učil se u Pietra Perugina. Nejdříve pracoval v Urbinu, od roku 1505 ve Florencii. V roce 1508 přišel do Říma a pracoval pro papeže Julia II. Vilu Madamma v Římě pro kardinála Giulia Mediciho začal stavět v roce 1520, ale protože zemřel, dokončují ji jeho žáci Antonia da Sangalo a Giulio Romano. „*Pozoruhodná je lodžie paláce, inspirovaná architekturou starořímských term.*“

¹⁰⁷ KIBIC 1993, 56sq., Giacomo Barozzi da Vignola 1507–1573, pocházel z Vignoly a tam se učil malířství. V roce 1530 odešel do Říma a pracoval pod vedením Baldasare Peruzziho. Po smrti tohoto architekta v roce 1536 „se věnoval studiu a měření antických památek.“ Byl pozván francouzským králem Františkem I. a mezi lety 1541 až 1543 pracoval ve Francii na zámku Fontainebleau. V roce 1542 byla v Římě založena Vitruviovska akademie, která se zabývala intenzivně Vitruviovy díly. Po svém návratu z Francie se da Vignola stal členem této akademie. Mezi léty 1547 až 1559 postavil pro rodinu Farnese vilu Farnese v Caprarole u Viterba. „*Celkově vila spojuje pevnostenská hlediska s pohodlím letního feudálního sídla.*“ V roce 1562 vydal knihu „*Pravidla pěti řádů (Regola delli cinque ordini d'architettura), vydané v Římě.*“

¹⁰⁸ HUYGHE 1970, 124, Donato Bramante se narodil 1444 v Urbinu, inspiroval se antickými stavbami (Tempietto di San Pietro in Montorio v roce 1502) a Vitruviovy spisy, „snažil se vyjádřit „krásu“ v architektuře,“ HUYGHE 1970, 159, V roce 1503 začal představovat „*nádvoří Belvedéru ve Vatikánu na základě velkolepého plánu zahrnujícího Cortile di San Domaso s mohutnými arkádami a na druhé straně Cordile della Pigna s obrovskou nikou.*“ Dál projektoval baziliku sv. Petra v Římě v roce 1506 a roku 1510 provedl návrh na svatou chýši v Loretu. V 16. století se architekti inspirovali Bramantovou tvorbou.

¹⁰⁹ HUYGHE 1970, 160, „*Michelangelo Buonaroti; 1475–1564.*“

¹¹⁰ Huyghe 1970, 160 Andrea Palladio se narodil 8. listopadu 1508 jako Andrea di Pietro. V zimě roku 1538 se setkává s humanistou, hrabětem, mecenášem Giangiorgiem Trissinem. 26. dubna 1540 je mu udělen titul architekta a v létě téhož roku spolu s Trissinem podnikají první cestu do Říma. Roku 1570 je jmenován hlavním architektem Benátské republiky a vydává *Čtyři knihy o architektuře (Quattro Libri dell'Architettura)*. Zemřel 19. srpna 1580.

6.3. Cesty do Itálie

Preiss v knize *Italští umělci v Praze* uvádí, že Italové nejenom do Prahy přicházeli, ale také, pokud se osvědčili, byli zpátky do Itálie posíláni, aby přivedli nové řemeslníky. Při této příležitosti mohli být ovlivněni nejnovějším děním ve své vlasti. Tyto nové poznatky spolu s najímanými staviteli a kameníky mohli přivážet zpátky.

Nejenom umělci se pohybovali mezi Prahou a Itálií. Velmi často cestoval císař Ferdinand I. a oba jeho synové Maxmilián II. i Ferdinand Tyrolský. Jedné z takových cest se účastnil výkvět české aristokracie. Přes padesát šlechticů projíždělo polovinu Evropy při cestě z Čech do Janova. Když se výprava dostala přes Brennerský průsmyk, otevřel se před nimi sever Itálie. V úchvatné Mantově při cestě do Janova strávili šlechtici jeden den a při zpáteční cestě dva dny. Pravděpodobně byli nejpřednější přijati ve vévodském paláci. Mohli tak obdivovat výjevy Andrey Mantegni v *Camera degli Sposi*, které vytvořil v letech 1465–1474.

Snad někteří měli možnost vidět i palácový komplex Palazzo del Te, který postavil Raffaelův žák Giulio Romano.¹¹¹ Palác byl postaven v letech 1524–1534, jedna z nejúžasnějších staveb v Itálii. „*Jestliže italské zahrady budily u severských návštěvníků 16. století všeobecný obdiv, pak právě zdejší rozlehlá zahrada byla téměř nedostižným vzorem k napodobě.*“¹¹² Do zahrady se vstupuje lodžii, která zajisté také vzbuzovala touhu k napodobení.

¹¹¹ PÁNEK 2003, 51–52

¹¹² PÁNEK 2003, 52

7. Závěr

Velká míčovna na Pražském hradě byla postavena v renesančním stylu jako sportoviště pro císaře Maxmiliána II. Vzdělaný velmož dbající nejen o svého ducha, ale také o tělo, navázal na tradici, neboť Velká míčovna nebyla první stavbou tohoto druhu Královské zahradě a v Praze. Dle literatury to byla v době svého vzniku lodžie otevřená arkádami do zahrady, což představalo italský prvek zasazený do českého prostředí.

Badatelé se tématem Velké míčovny na Pražském hradě zabývají již od konce 18. století, jak uvedla Olga Frejková. Podle ní císařský dvorní stavitel Bonifác Wolmut postavil v letech 1567–1569 Velkou míčovnu a byl také autorem plánů. [18]

Podle dopisů mezi císařem, stavitelem a Českou komorou, jejichž znění uvádí literatura, lze vysledovat, jak stavba rostla téměř den po dni. Podle tohoto „listinného stavebního deníku“ lze také zrekonstruovat, jak přesně vypadala budova Velké míčovny ve svém prvopočátku.

Jako zdroj inspirací ke stavbě mohly Bonifáci Wolmutovi sloužit teoretické traktáty Sebastiana Serlia i hypotetická možnost jeho vlastní cesty do Itálie, jak uvádí Pollak. Kromě toho existuje možnost ovlivnění samotným císařem Maxmiliánem II., jeho zážitky z cest, při kterých se setkával s uměním rané i vrcholné renesance a nastupujícího manýrismu. Další z možnou inspirací by mohly být grafické listy zachycující stavby jeho současníka Andrey Palladia.

Bonifác Wolmut je zajímavá osobnost, která se zasloužila o ukotvení a rozvoj renesanční architektury v Čechách. Ač každý historik umění, který se věnuje renesanci v Čechách, zmiňuje Bonifáce Wolmuta a jeho díla, neexistuje bohužel dosud monografie tohoto umělce.

Jsou badatelé, kteří mu vytýkají, že se nedržel na všech svých stavbách antických tradic, že jeho stavby působí těžce a že postrádají onu renesanční italskou lehkost a eurytmii. Kladou si otázku, zda to byl úmysl nebo neznalost. Je tu ale možnost, že si přál změnit podle svého názoru vzory, které mohl mít k dispozici. Vnést vlastní myšlenku. Návrhy také mohl upravovat po konzultaci s císařem.

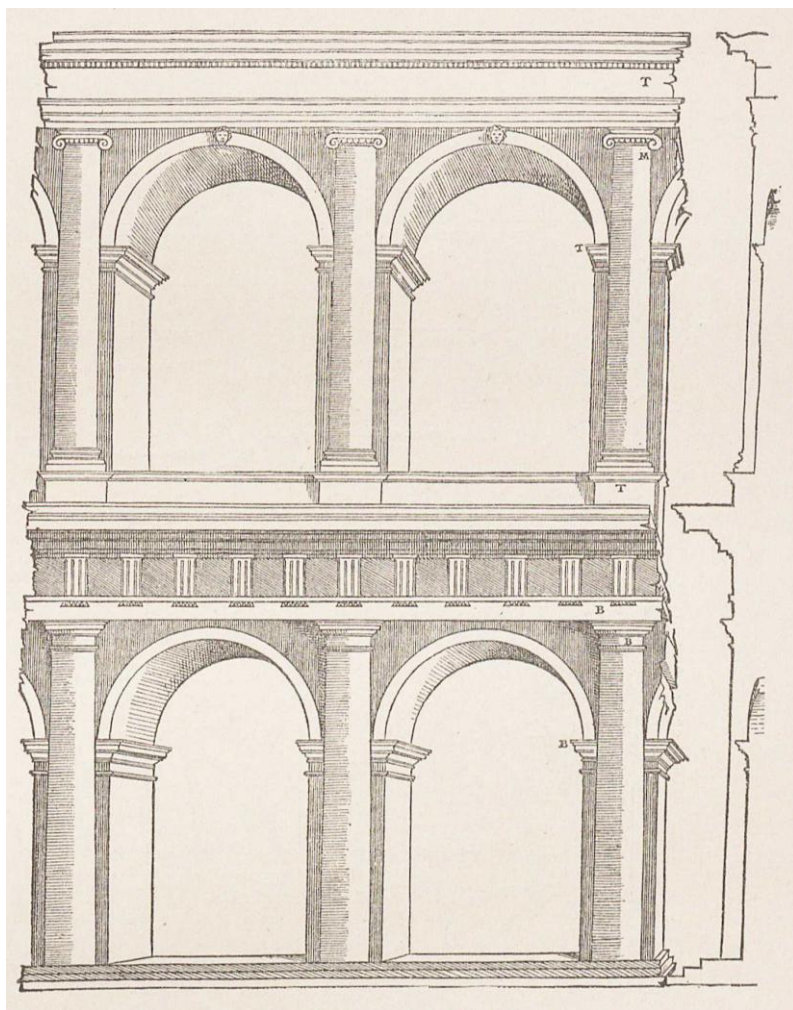
Přestože byla Velká míčovna často představována, poškozována, ničena válkami a hrozilo, že se zhroutí, tak nakonec díky obdivu, který budila, povstala

z popela jako bájný pták Fénix a dnes tvoří jednu z dominant Královské zahrady, i když již neslouží svému původnímu účelu. Na rozdíl od dob dávno minulých je Velké míčovně věnována pozornost a péče po stránce údržby a restaurování pravidelně a v kratších časových intervalech.

8. Obrazová příloha

1. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, severní průčelí

2. **Sebastiano Serlio:** Oblouky Marcellova divadla, III. Kniha

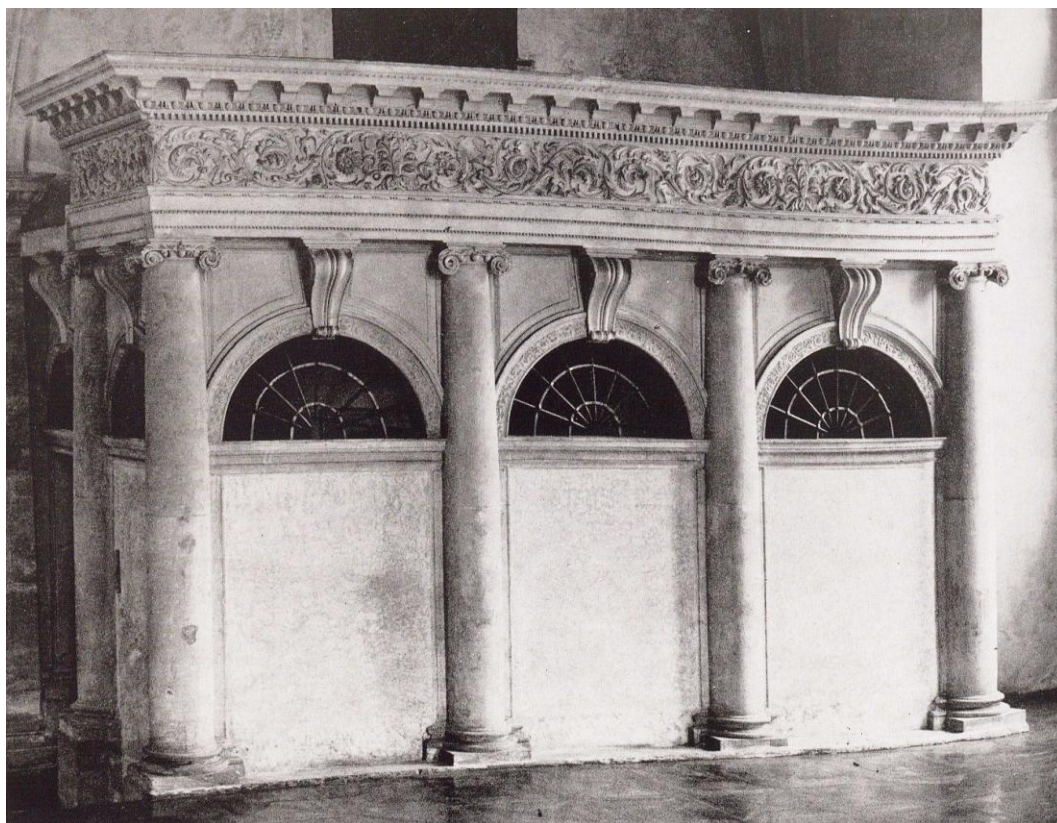
3. **Bonifác Wolmut:** Varhanní kruchta v katedrále sv. Víta

4. **Jacopo Sansovino:** Villa Garzoni, Ponte Casale

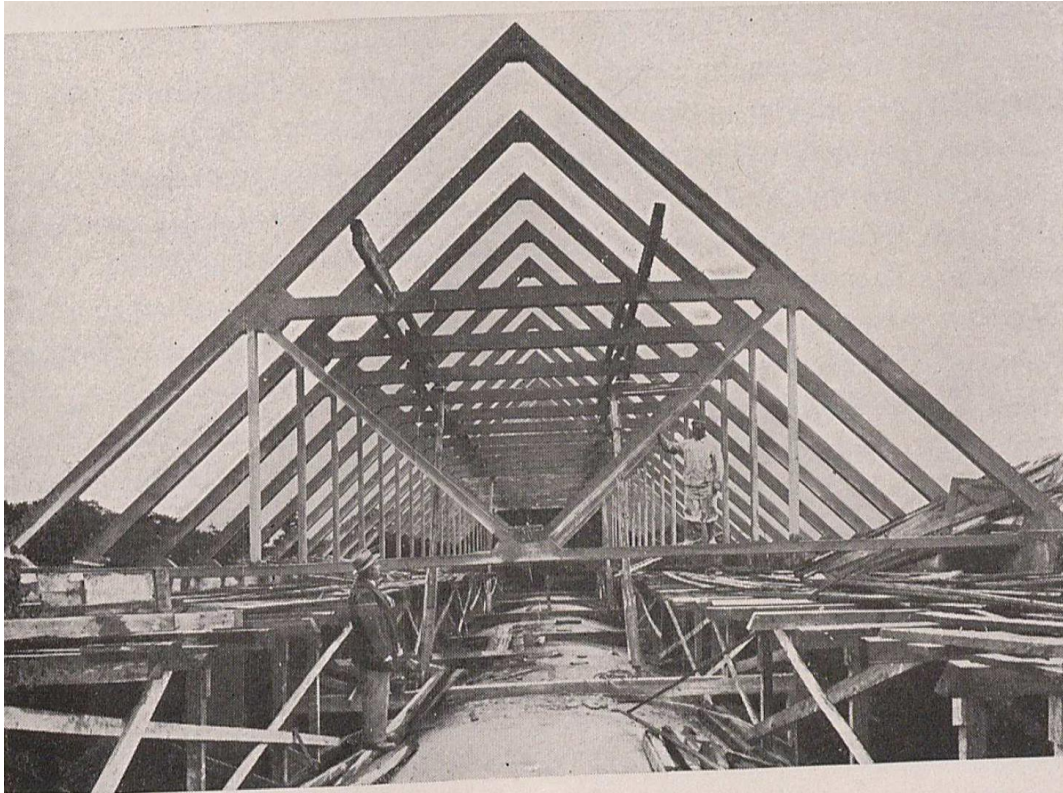
5. **Zámek Ambras**

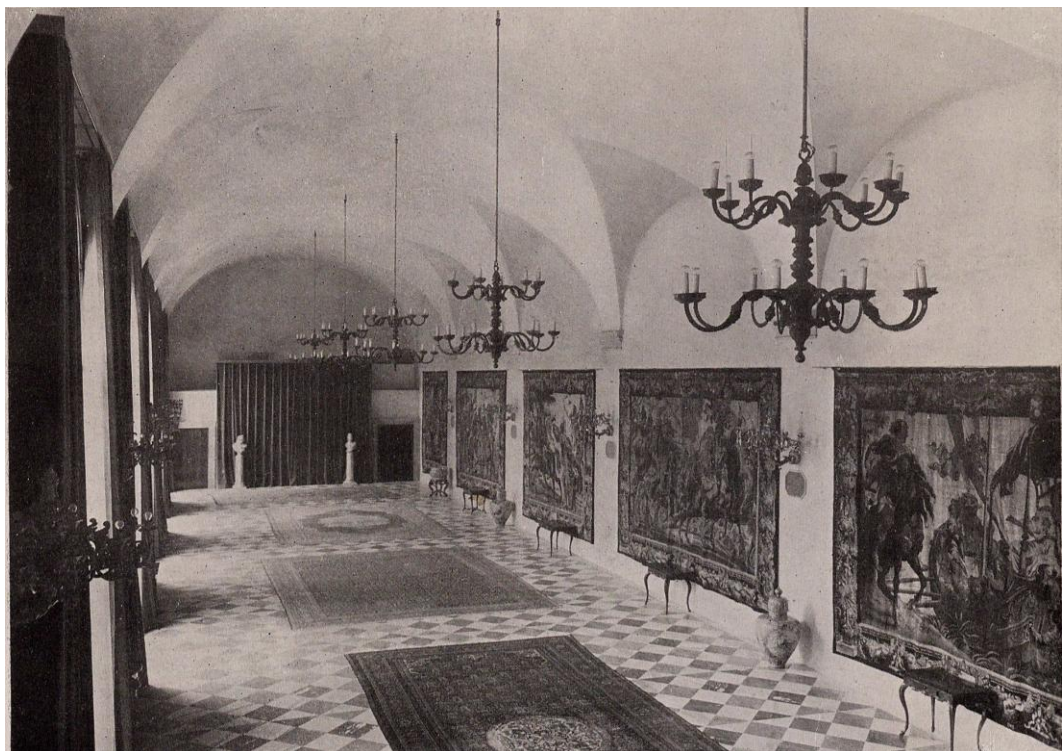
6. **Bonifác Wolmut:** Tribuna řečníků a písařů ve Sněmovně Pražského hradu

7. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna po požáru 9. května 1945

8. Střešní konstrukce z hotových železobetonových vazníků

9. Interiér Velké míčovny, 1952

10. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, severní průčelí

11. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, jižní strana

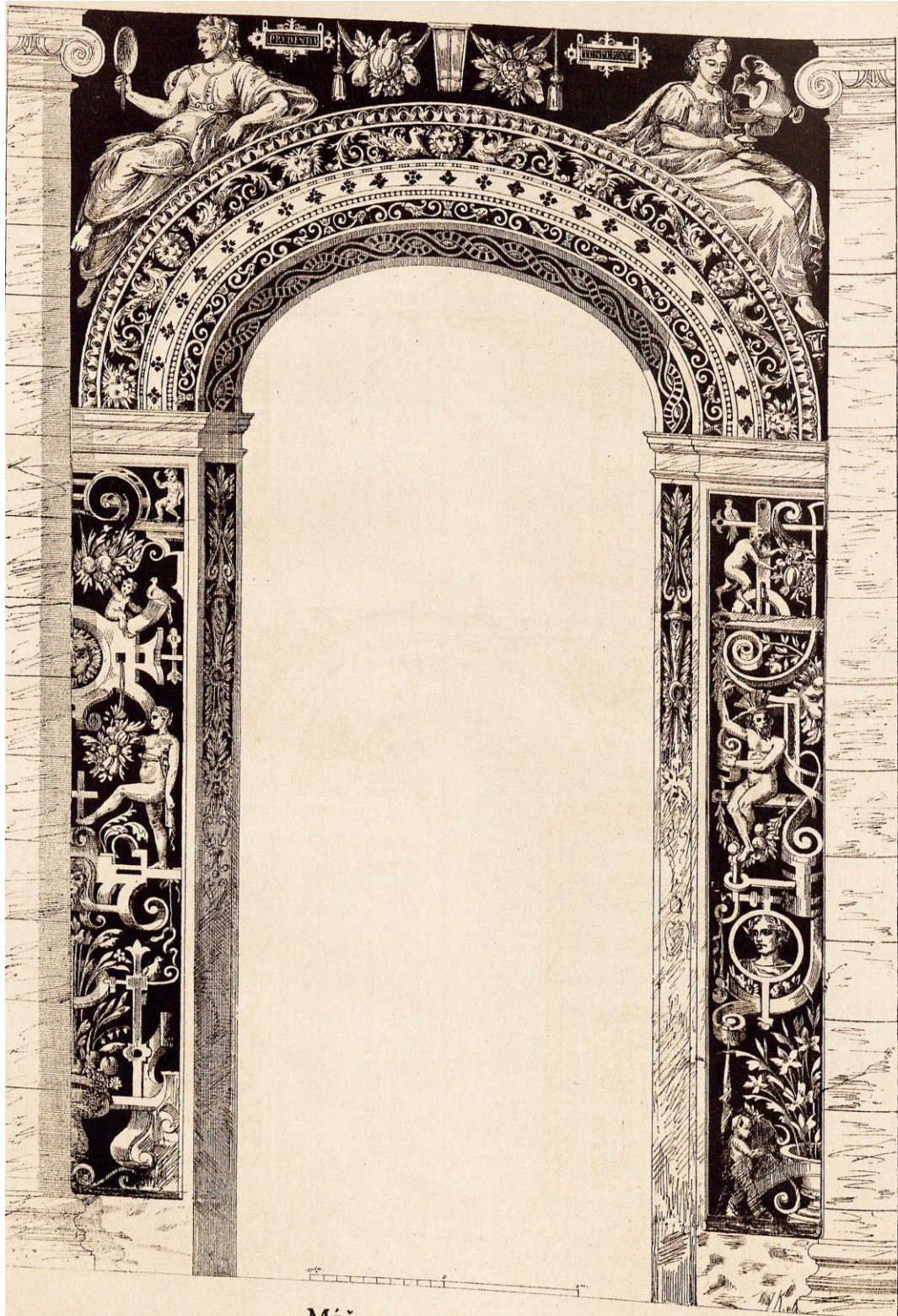
12. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, 1567-1569, východní strana

13. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, západní strana

14. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, 1567-1569, deváté a desáté pole

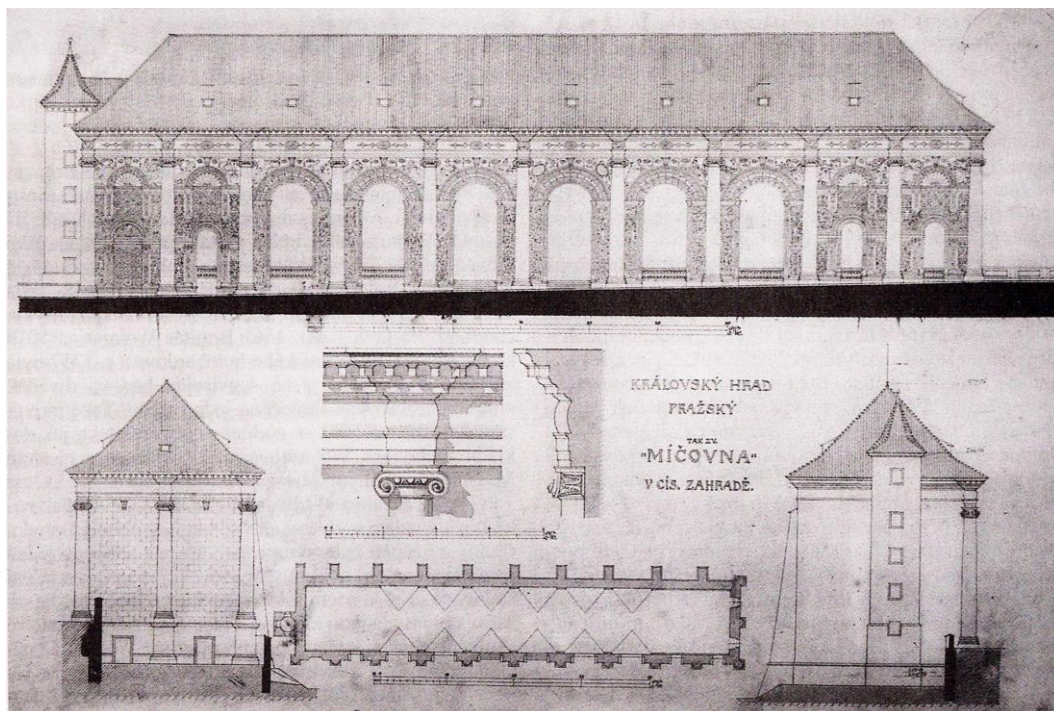
M. 15. Jan Koula: Míčovna, sgrafito

16. **Bonifac Wolmut:** Velká míčovna, 1567-1569, současný interiér

17. **Raffael Santi:** Villa Madama. Lodžie. Řím

18. Velká míčovna: Nákres průčelí, bočních fasád, detail římsy a půdorys na plánu z poč. 20. Století

9. Seznam vyobrazení

○ *Fotografie*

- 1. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, severní průčelí. Foto: autorka
- 3. **Bonifác Wolmut:** Varhanní kruchta v katedrále sv. Víta. Foto: autorka
- 4. **Jacopo Sansovino:** Villa Garzoni, Ponte Casale. Foto: autorka
- 5. **Zámek Ambras.** Foto: autorka
- 10. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, severní průčelí. Foto: autorka
- 11. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, jižní strana. Foto: autorka
- 12. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, východní strana. Foto: autorka
- 13. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, západní strana. Foto: autorka
- 14. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, deváté a desáté pole. Foto: autorka
- 16. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna, současný interiér. Foto: fototéka Pražského hradu

○ *Reprodukce*

- 2. **Sebastiano Serlio:** Oblouky Marcellova divadla, III. kniha. Reprodukce z: POLLAK 1910, 105, obr. 21
- 6. **Bonifác Wolmut:** Tribuna řečníků a písařů ve Sněmovně Pražského hradu. Reprodukce z: KRČÁLOVÁ / Jaromír NOUMANN / Emanuel POCHE / Jarmila VACKOVÁ, 64, obr. 44
- 7. **Bonifác Wolmut:** Velká míčovna po požáru 9. května 1945. Reprodukce z: SVOBODA/PROCHÁZKA 1975, 23
- 8. **Střešní konstrukce z hotových železobetonových vazníků.** Reprodukce z: JANÁK 1952, 219, obr. 225
- 9. **Interiér Velké míčovny, 1952.** Reprodukce z: JANÁK 1952, 217, obr. 223
- 15. **Jan Koula:** Míčovna, sgrafíto. Reprodukce z: KOULA 1887-1888, tab. 14

- 17. **Raffael Santi:** Villa Madama. Lodžie. Řím. Reprodukce z: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Il_giardino_di_Villa_Madama.jpg, vyhledáno 16. 6. 2014
- 18. **Velká míčovna:** Nákres průčelí, bočních fasád, detail římsy a půdorys na plánu z poč. 20. Století. Reprodukce z: VLČEK 2000, 460

10. Seznam literatury

- ALBERTI 1956 — Leone Battista ALBERTI: Deset knih o architektuře. Praha 1956.
Přeložil Alois Otoupalík
- BLAŽÍČEK/KROPÁČEK 1991 — Oldřich Jakub BLAŽÍČEK / Jiří KROPÁČEK: Slovník
pojmu z dějin umění. Praha 1991
- BŮŽEK 2006 — Václav BŮŽEK: Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem:
Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků. České Budějovice
2006
- ČELAKOVSKÝ/KALOUSEK/RIEGER/STUPECKÝ 1907 — Jaromír ČELAKOVSKÝ /
Josef KALOUSEK / Bohuš RIEGER / Josef STUPECKÝ: O královském hradě
pražském. Praha 1907
- DOBALOVÁ 2009 — Sylva DOBALOVÁ: Zahrady Rudolfa II. Jejich vznik a vývoj.
Praha 2009
- FREJKOVÁ 1941 — Olga FREJKOVÁ: Palladianismus v české renesanci. Praha 1941
- FUČÍKOVÁ 2003 — Eliška FUČÍKOVÁ: Příběh královské zahrady. In: Příběh
pražského hradu. Praha 2003
- GUTH 1929 — Karel GUTH: Českoslovenko. Přírodní, umělecké a historické
památnosti. I. díl. Praha 1929
- HAMANNOVÁ 1996 — BRIGITTE HAMANNOVÁ: Habsburkové. Životopisná
encyklopedie. Praha 1996
- HEROLD 1884 — Edvard HEROLD: Malebné cesty po Praze. Praha 1884
- HEROUT 1994 — Jaroslav HEROUT: Slabikář návštěvníků památek. Pardubice
1994
- HOŘEJŠÍ/KRČÁLOVÁ/NEUMANN/POCHE/VACKOVÁ 1979 — Jiřina HOŘEJŠÍ / Jarmila
KRČÁLOVÁ / Jaromír NOUMANN / Emanuel POCHE / Jarmila VACKOVÁ:
Renaissance Art in Bohemia. Praha 1979
- HUYGHE 1970 — René HUYGHE: Encyklopedie umění renesance a baroku. Praha
1970

- CHOTĚBOR/LUKEŠ/ONDŘEJ/VÁVROVÁ 1993 — Petr CHOTĚBOR / Zdeněk LUKEŠ / Jan ONDŘEJ / Věra VÁVROVÁ: In: CHOTĚBOR (ed.): Zahraday Pražského hradu. Praha 1993
- CHOTĚBOR 2005 — Petr CHOTĚBOR: Pražský hrad: Podrobný průvodce. Praha 2005
- JANÁK 1937 — Pavel JANÁK: Úprava královské zahrady na hradě Pražském. In: Zprávy památkové péče. Ročník I., 1937, 2-4
- JANÁK 1952 — Pavel JANÁK: Úprava míčovny na Pražském hradě. In: Architektura ČSR XI., 1952, 212-218
- JANÁK 1952 — Pavel JANÁK: Architekt a památka. In: Architektura ČSR XI., 1952, 219-220
- JANÁK 1953 — Pavel JANÁK: Obnova sgrafit na Míčovně. In: Umění I, 1953
- HERAIN 1908 — Jan HERAIN: Wohlmuth (slov. heslo). In: Ottův slovník naučný, ilustrované encyklopedie všeobecných vědomostí, XXVII. díl. Praha 1908
- LATINSKO/ČESKÝ SLOVNÍK 2000 —
- KÁBRT/KUCHARSKÝ/SCHAMS/VRÁNEK/WITTICHOVÁ/ZELINKA 2000 — Jan KÁBRT / Pavel KUCHARSKÝ / Rudolf SCHAMS / Čestmír VRÁNEK / Drahomíra WITTICHOVÁ / Vojtěch ZELINKA: Latinsko/český slovník. Praha 2000
- KIBIC 1993 — Karel KIBIC: Dějiny architektury 3. Architektura renesanční a barokní. Praha 1993
- KOULA 1887-1888 — Jan KOULA: Míčovna. Zprávy spolku architektů a inženýrů v království českém. XXII. ročník. Praha 1888, 5-8
- KOŘÁN 1960 — Ivo KOŘÁN: Knihovna architekta Bonifáce Wolmuta. In: Umění VIII, 1960, 522-527
- KRČÁLOVÁ 1976 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Centrální stavby české renesance. Praha 1976
- KRČÁLOVÁ 1989 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě. In: DČVU II/1, 6-61
- KROUPA 1996 — Jiří KROUPA: Školy dějin umění. Metodologie dějin umění I. Brno 1996
- KUČA 2002 — Karel KUČA: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. díl. Praha 2002

- KUTHAN/ROYT 2011 — Jiří KUTHAN / Jan ROYT: Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů. Praha 2011
- LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ 1960 — Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ: Florisův cyklus sedmera svobodných umění a jeho odezva v české renesanci. In: Umění VIII, 1960, 396-400
- MARTINDALE 1972 — Andrew MARTINDALE: Člověk a renesance. Praha 1972
- MORÁVEK 1929 — Jan MORÁVEK: Pražský hrad. Praha 1929
- MORÁVEK 1946 — Jan MORÁVEK: Průvodce Pražským hradem. Praha 1946
- MORÁVEK/WIRTH 1947 — Jan MORÁVEK / Zdeněk WIRTH: Pražský hrad v renesanci a baroku 1490–1790. Praha 1947
- MATĚJČEK 1929 — Antonín MATĚJČEK: Dějepis umění, IV. díl. Umění nového věku II. Praha 1929
- MUCHKA 2001 — Ivan Prokop MUCHKA: Architektura renesanční. Praha 2001
- PALLADIO 1958 — Andrea PALLADIO: Čtyři knihy o architektuře: v nichž se po krátkém pojednání o pěti řádech a o těch pokynech, které jsou při stavění nejnnutnější, pojednává o soukromých domech, o cestách, o mostech, o náměstích, o xystech a o chrámech. Praha 1958. Přeložila Libuše Macková, doslov napsal Miroslav Korecký
- PÁNEK 2003 — Jaroslav PÁNEK: Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551–1552. České Budějovice 2003
- PODLAHA 1921 — Antonín PODLAHA: Plány a kresby chované v kanceláři správy hradu Pražského. In. Památky archeologické XXXII. Praha 1921
- POCHE 2001 — Emanuel POCHE: Prahou krok za krokem. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha 2001
- POLLAK 1910 — Oskar POLLAK: Studien zur Geschichte der Architektur Prags 1520–1600. Jahrbuch der Kusthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses, Bd. XXIX., Wien/Leipzig 1910, 124-125
- PREISS 1986 — Pavel PREISS: Italští umělci v Praze: Renaissance, manýrismus, baroko. Praha 1986
- RUTH 1903 — František RUTH: Kronika královské Prahy a obcí sousedních, I. díl. Praha 1903

- RUTH 1904 — František RUTH: Kronika královské Prahy a obcí sousedních, II. díl. Praha 1904
- SKALICKÁ 2007 — Eva SKALICKÁ: Pražské historické zahrady. Praha 2007
- SVÁTEK 1899 — Josef SVÁTEK: Ze staré Prahy. Praha 1899
- SVOBODA/PROCHÁZKA 1975 — Jiří SVOBODA / Václav PROCHÁZKA: Míčovna. In: Památková péče 35. Praha 1975, 18-44
- ŠAMANKOVÁ 1961 — Eva ŠAMANKOVÁ: Architektura české renesance. Praha 1961
- ŠÁRKOVÁ 2010 — Veronika Šárková: Zahrada Rudofa II. (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Karlovy univerzity v Praze). Praha 2010
- THIEME/BECKER 1947 — Ulrich THIEME / Felix BECKER: Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, XXXVI. díl. Leipzig 1947
- VANČURA 1976 — Jiří VANČURA: Hradčany, Pražský hrad. Praha 1976
- VILÍMKOVÁ/LÍBAL 1988 — Milada VILÍMKOVÁ / Dobroslav LÍBAL. In: POCHE (ed.): Praha na úsvitu nových dějin. Architektura, sochařství, malířství, umělecké řemeslo. Praha 1988
- VLČEK 2000 — Pavel VLČEK In: VLČEK (ed.): Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany. Praha 2000
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- VITRUVIUS 1979 — Marcus Pollio VITRUVIUS: Deset knih o architektuře. Praha 1979. Přeložil Alois Otoupalík
- WIRTH 1946 — Zdeněk WIRTH: Královská zahrada na Hradě Pražském. Praha 1946
- WITTLICH 2008 — Petr WITTLICH: Literatura k dějinám umění. Vývojový přehled. Praha 2008